

ŁACIŃSKIE EPIGRAMY
KS. GOTFRYDA KAROLA
EICHBERGERA Z BOJSZÓW

Halina Dudala, Beata Gaj

ŁACIŃSKIE EPIGRAMY
KS. GOTFRYDA KAROLA
EICHBERGERA Z BOJSZÓW

Da o' d'omne Pastor et vere zelator curam illi reuultum
innocentiae candorem per Caprarum Paphis ma
in eita naturam ne mortali ingredine deluportu
q'os vero pro fragilitate humana sunt in mien
candorem de h'is se conbigerit etiam per paciten
tam veram restat ubi a te habent. Mihi vero
indigne, pueri si propterea per v'it'ora m'or
cordia plena Genitricis tuae se sup'et et p'ong
oro.

Incipit.

Augusti 1743.

Caprarum

Caucis as Am'orem

Publikacja dofinansowana przez Archidiecezję Katowicką

© Copyright by Halina Dudała, Beata Gaj and Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2017

ISBN 97883-242-2906-2
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzent
dr hab. prof. UŚ Zbigniew Kadłubek

Projekt okładki i stron tytułowych
Sepielak

www.universitas.com.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
HALINA DUDAŁA, BEATA GAJ	
Wstęp	9
HALINA DUDAŁA	
Biografia ks. Gotfryda Karola Eichbergera	13
BEATA GAJ	
Utworky plebana Eichbergera – wartość kulturowa i literacka	51
HALINA DUDAŁA, BEATA GAJ	
Nota edytorska	63
KS. GOTFRYD KAROL EICHBERGER	
Epigramy	65
Wykaz źródeł i literatura	75
Indeks nazwisk i nazw geograficznych	83
Spis ilustracji	91
Zusammenfassung	93

Wykaz skrótów

AAKat	Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach
ABMar	Archiwum parafii Mariackiej w Krakowie
AKMK	Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie
AKP	Archiwum Ksiąg Pszczyńskich
AMK	Akta miasta Krakowa
AMP	Akta miasta Pszczyny
ANK	Archiwum Narodowe w Krakowie
AOff.	Acta Officialia
APL	Archiwum parafii w Łędzinach
APP	Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Pszczynie
AV	Acta Visitationis
Bd.	Band
k.	karta
KM	Księgi Metrykalne
LOrd.	Liber Ordinatum
nlb	nieliczbowane
PSB	Polski Słownik Biograficzny
r.	recto
rkps	rękopis
s.	strona
sygn.	sygnatura
v.	verso

HALINA DUDAŁA, BEATA GAJ

Wstęp

Badania nad formacją intelektualną oraz twórczością literacką górnośląskiego duchowieństwa katolickiego doby nowożytnej należą do rzadkości i to bynajmniej nie z powodu niechęci uczonych do zajmowania się rękopiśmiennymi spuściznami przedstawicieli ówczesnego stanu duchownego na Górnym Śląsku. Niewielkiej liczbie tego rodzaju prac badawczych odpowiada bowiem również niewielka liczba źródeł archiwalnych stanowiących dla nich niezbędną bazę. Czy jednak oznaczać to może, iż jedna z najlepiej w owym czasie wykształconych grup społecznych niechętnie sięgała po pióro, by wyrazić w różnej formie literackiej swoje przeżycia czy też przemyślenia? Czy pracujący na Górnym Śląsku oraz wywodzący się w znakomitej większości z tutejszych rodzin księża skupieni byli przede wszystkim na trosce o trwałość parafialnego beneficjum przy jednoczesnym jej minimalizowaniu w obszarze lektury oraz słowa pisanego?

Przykład twórczości poetyckiej bojszowskiego, a później lędzińskiego plebana każe zachować w tym względzie daleko posuniętą ostrożność. Ks. Gotfryd Karol

Eichberger swoje wiersze zapisał bowiem niejako na marginesie urzędowej księgi, jaką była metryka parafii w Bojszowach. Pierwszorzędne znaczenie posiadały więc dla niego wpisy metrykalne chrztów, ślubów oraz pochówków parafian bojszowskich, zaś własna refleksja egzystencjalna wyrażona w formie poetyckiej była jedynie skromną do nich głosą. Jednak ani owa dostrzegana i zakładana przez nas skromność, ani też miejsce, w którym zapisano utwory (księga metrykalna), nie powinny przesłonić nam faktu niezwykle istotnego: oto w biografii ks. G.K. Eichbergera oraz w jego twórczości przegląda się jak w zwierciadle nie tylko pokolenie duchownych jemu współczesnych, ale także minione generacje śląskich księży biegle i w sposób naturalny władających co najmniej kilkoma językami, wśród których łacina zajmowała wszakże miejsce szczególne. W nurcie literacko-oratorsko-retorycznych tradycji kształtowanych już od XVI stulecia w humanistycznych kolegiach na Śląsku, w Czechach i na Morawach wzrastały kolejne pokolenia górnos Śląskich duchownych pozostających dzisiaj niestety w cieniu swych dziewiętnastowiecznych następców. Tymczasem wybitni śląscy kapłani, których lista w XIX wieku jest imponująco długa, nie pojawili się na dziejowej scenie wyłącznie za sprawą ówczesnych uwarunkowań polityczno-społecznych. W naszym przekonaniu w łańcuchu następujących po sobie pokoleń już w XVI, XVII oraz XVIII wieku kształtował się wzorzec górnos Śląskiego duszpasterza zakorzenionego w lokalnej społeczności tak przez fakt swego pochodzenia geograficznego i stanowego, ale także z racji wypełnianej funkcji oświatowej i kulturalnej.

Przypadek ks. G.K. Eichbergera każe zwrócić uwagę na jeszcze jeden ważny wątek, a mianowicie na róż-

norodność wyznaniową Śląska, a w sposób szczególny ziemi pszczyńskiej. Zderzały się przecież tutaj ze sobą, rywalizowały, ale też współistniały obok siebie od stuleci nie tylko odmienne języki i nacje, ale także różne wyznania. Według użytego za Ezechielem Zivierem określenia ks. Emila Szramka, „[...] Śląsk stanowi [...] rodzaj narożnika i od wieków dzieli los wszystkich narożników, że się o nie mianowicie zawadza i uderza”¹. *Narożnikowy* charakter ziemi śląskiej odnieść można także do *narożnikowej* specyfiki górnośląskiego duchowieństwa w czasach nowożytnych. Stanowiło ono bowiem w rzeczywistości załączek rodzimej inteligencji śląskiej, stąd też jego dorobek, rola i wpływy w społeczności lokalnej powinny zostać dokładnie zbadane. Ważnym elementem sylwetki śląskiego duchownego było zaś zakorzenienie w kulturze łacińskiej, poznawanej niejako dwustronnie: w niemieckim gimnazjum w procesie nauczania *Altertumswissenschaft*, jak i poprzez łacińską tradycję katolickiej Polski. Niniejsza publikacja odsłania fragment tej kultury w życiu śląskiej parafii.

---

¹ E. Szramek, *Śląsk jako problem socjologiczny. Próba analizy*, Katowice 1934, s. 7.

HALINA DUDAŁA

Biografia ks. Gotfryda Karola Eichbergera

Pochodzenie rodziny Eichbergerów

Ksiądz Godefridus Carolus (Gotfryd Karol) Eichberger ochrzczony został w Pszczynie w kościele pod wezwaniem Wszystkich Świętych w dniu 18 stycznia 1706 roku (zatem urodził się prawdopodobnie w tym samym dniu lub dzień wcześniej), jako drugie z dziewięciorga dzieci Wawrzyńca (Laurentiusa) Eichbergera i Marianny Laskowicowej¹. Ślub rodziców także odbył się w tej świątyni

---

¹ Pozostałe dzieci: Barbara ur. między sierpniem 1698 a lutym 1705, lecz nie w Pszczynie; w Pszczynie urodziły się i ochrzczone zostały: Laurentius ur. 03.08.1708; Josephus ur. 07.02.1710, zm. przed 1716; Franciscus ur. 16.07.1711; Venceslaus Michael ur. 24.09.1713; Josephus Andreas ur. 02.02.1716; Eleonora Susanna ur. 27.02.1718; Bartholomaeus Augustinus ur. 28.08.1719, [w:] AAKat, KM, sygn. 50/101, Pszczyna. Chrzty (1701–1719), k. 62r, 74v, 86r, 100r, 108r, 118v; sygn. 50/100, Pszczyna. Chrzty (1719–1737), k. 6r. Barbara Eichberger (Aichbergerowna) wyszła za mąż w Pszczynie 26 I 1723 r. za Jana Michała Cenkerera. AAKat, KM, sygn. 50/100, Pszczyna. Śluby (1719–1739), s. 330–331. Być może w latach 1698–1705 w rodzinie

w dniu 6 sierpnia 1698 roku, jednak odnoszący się do niego wpis w księdze metrykalnej nasuwać może co najmniej dwa różne przypuszczenia dotyczące pochodzenia rodziny Eichbergerów: *Die 6. Ego Joannes Petricius vic.[arius] Plesnensis matrimonium inter Laurentium de Edenburg et Mariannam Laskowicowna de Plesna benedixi, praemissis tribus denuntiationibus, quarum prima fuit die 26., secunda die 27 Julii, tertia die 3. mensis Augusti. Testes fuerunt Paulus Wienceck² et Wenceslaus Heimon³ de civitate Plesna. (Dnia 6 sierpnia 1698 roku ja, Jan Petricius wikariusz pszczyński pobłogosławiłem małżeństwo między Wawrzyńcem z Edenburga a Marianną Laskowicowną z Pszczyny, po trzech zapowiedziach, z których pierwsza miała miejsce 26 lipca, druga dnia 27 lipca, trzecia dnia 3 miesiąca sierpnia. Świadcami byli Paweł Wiencek i Waclaw Heimon z miasta Pszczyny)⁴. Kluczowym słowem wymagającym dokładnego zbadania jest *Edenburg* – nazwa miasta wskazująca naszym zdaniem na dwa możliwe kierunki pochodzenia rodziny Eichber-*

Wawrzyńca i Marianny Eichbergerów oprócz córki Barbary na świat przyszły jeszcze inne dzieci. Nie zachowały się księgi chrztów parafii Mariackiej w Krakowie za lata 1701–1713, co sprawia, iż nie jesteśmy w stanie zbadać tego wątku w odniesieniu do Krakowa.

² Paweł Wiencek, protestant, był w latach 1702–1710 burmistrzem Pszczyny. Zob. *Pszczyna. Monografia historyczna*, t.1, red. R. Kaczmarek, J. Sperka, Pszczyna 2014, s. 168.

³ Adam Waclaw Heiman (Heymann), protestant, cesarski poborca podatkowy w Pszczynie (1711). Rodzina Heimannów (Heymannów) należała do jednej z najbardziej wpływowych i dużych rodzin pszczyńskiego powiatu. Prawdopodobnie spokrewniona była również z cieszyńskimi oraz bielskimi rodzinami o tym samym nazwisku. Zob. B. Poloczkowa, *Materiały archiwalne o ośrodku protestanckim w Cieszynie w latach 1585–1644*, „Pamiętnik Cieszyński”, T. 5, Cieszyn 1992, s. 84; *Pszczyna. Monografia historyczna*, dz. cyt., s. 201.

⁴ AAKat, KM, sygn. 50/102, Pszczyna. Śluby (1686–1704), k. 153v.

gerów: Szkocję lub Królestwo Węgier (nominalnie, gdyż w praktyce Królestwo było częścią monarchii habsburskiej z większą lub mniejszą autonomią).

Analiza wszystkich pszczyńskich wpisów metrykalnych, w których pojawiło się nazwisko członków rodziny Eichberger w XVII oraz XVIII wieku nosi wyraźne ślady jego ewolucji spowodowanej trudnościami tak w wymowie, jak zwłaszcza w zapisie. Sam zatem pszczyński protoplasta rodziny – *Laurentius de Edenburg* – przy narodzinach swoich kolejnych dzieci notowany był jako *Aichenberger* (1706), *Aichinberger* (1711), *Aichinberk* (1718), *Aichynberger* (1719), *Eichenberger* (1708, 1710, 1713, 1716), zaś przy swoim zgonie w 1751 roku w Łędzinach zapisany został jako *Alberger*⁵. Naszym zdaniem można zatem brać pod uwagę co najmniej dwie hipotezy wyjaśniające pochodzenie tak rodziny, jak również jej nazwiska: przy ślubie w 1698 roku piszący zanotował jedynie nazwę miasta, z którego przybył pan młody (Edynburg w Szkocji lub Ödenburg/Oedenburg/Sopron w Królestwie Węgier), nie podając jednakże rodowego nazwiska, a zatem późniejsze formy jego zapisu stanowić mogły w różny sposób zniekształcaną nazwę owego miasta. Druga możliwość wydaje się nieco szersza i bardziej prawdopodobna: przy ślubie zanotowano wyłącznie miejsce pochodzenia młodzieńca, jednak już przy chrztach jego dzieci zapisywano także nazwisko rodowe ojca wszakże z wieloma modyfikacjami wynikającymi nieuchronnie z jego obcego brzmienia. Ewentualne szkockie pochodzenie Wawrzyńca Eichbergera wiązać zatem można by z ma-

---

⁵ 22 Aprilis [1751] rodzic zmarł Jego Mości Xiędza Plebana *Albergera plebana Lendzinskiego, imię miał Laurenty*, [w:] AAKat, KM, sygn. 50/96, Łędziny. Pogrzeby (1725–1784), k. 30v.

sowym napływem Szkotów na ziemię polskie już w XVI, a zwłaszcza w XVII stuleciu, powodowanym przyczynami głównie gospodarczej natury⁶. W opinii badacza imigracji szkockiej w Polsce W. Kowalskiego [...] *decydując się na zamieszkanie Szkoci brali pod uwagę położenie osady i związane z tym warunki do prowadzenia handlu*⁷. Być może zatem *Laurentius de Edenburg* dotarł na Górny Śląsk drogą przez Kraków, znajdując w nim naturalny punkt odniesienia dla własnych planów matrymonialnych, handlowych oraz edukacyjnych swoich dzieci, natomiast sama Pszczyna położona na szlaku handlowym pomiędzy Małopolską a Śląskiem dawała realne szanse na pomyślny rozwój działalności gospodarczej.

Przypuszczać jednak można, że osobie zapisującej w 1698 roku w pszczyńskiej księdze metrykalnej ślub Wawrzyńca *de Edenburg* z Marianną Laskowicową, nie chodziło o odległą Szkocję, lecz raczej o miasto położone w granicach monarchii habsburskiej, na północ od Alp Węgierskich i na południe od Jeziora Nezyderskiego, w latach 1538–1867 należące do Królestwa Węgier, a zatem o Ödenburg/Oedenburg (łac. Scarbantia, węg. Sopron), słynący z produkcji i handlu winem oraz zamieszkały w XVII – XVIII wieku w niemal 95% przez ludność niemieckojęzyczną⁸. W XVII stuleciu jednymi

---

⁶ W. Kowalski, *Wielka imigracja. Szkoci w Krakowie i Małopolsce w XVI – pierwszej połowie XVII wieku*, Kielce 2014, s. 26 i nn.

⁷ Tamże, s. 24.

⁸ A. Krisch, *A soproni németek története a 13. századtól a kitelepítésükig*, „Történelmi Magazin“, 2012/11, [w:] http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_soproni_nemetek_tortenete_a_13_szazadtol_a_kitelepitesukig/ [dostęp 03.11.2016]. Podziękowania za tłumaczenie tekstów węgierskich należą się mojej siostrze Ewie Orbánné Kowalczyk z Budapesztu.

z głównych odbiorców tutejszych win byli kupcy na Morawach, w Czechach, ale także na Śląsku⁹. Już w XVII-wiecznych księgach miejskich w Ödenburgu pojawiały ponadto się osoby noszące nazwisko Aichberger: Vit/Vid (mieszczanin, 1585), Georg (1591), zaś w XVII stuleciu: Mathias i jego żona Christine (mieszczanie, 1600) oraz Jacob wraz z żoną Elisabeth (1629)¹⁰. Z analizy zachowanych źródeł wnosić można, że język niemiecki używany był także w domu Eichbergerów w Pszczynie oraz w kupieckich interesach Wawrzyńca. Rachunki, które prowadził jego syn Franciszek, kupiec winny i korzenny w Krakowie, dotyczące sprzedaży tych towarów ojcu, spisywane były – w odróżnieniu od rachunków z braćmi Józefem i Gotfrydem – właśnie w języku niemieckim¹¹. Sam także ks. Gotfryd Eichberger prowadzący jako młody wikariusz księgę chrztów w parafii w Lędzinach, notu-

---

⁹ A. Krisch, *A soproni bor: a kékfrankos legendája*, „Történelmi Magazin”, 2004/1, [w:] http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_soproni_bor_a_kekfrankos_legendaja/ [dostęp 03.11.2016].

¹⁰ W tym miejscu chciałam wyrazić szczególne podziękowanie dr. Andrásowi Krischowi, starszemu archiwście parafii ewangelickiej w Sopron (Oberarchivar im Archiv der Evangelischen Kirchengemeinde zu Ödenburg) za kwerendę przeprowadzoną w zakresie zarówno ksiąg miejskich w Sopron, jak i katolickich oraz ewangelickich ksiąg metrykalnych. Najstarsze zachowane metryki ewangelickie w Sopron pochodzą z 1624 roku (chrzty), 1645 roku (śluby) oraz 1676 roku (pogrzeby). Z kolei najstarsze księgi chrztów parafii katolickiej w tym mieście pochodzą z 1652 roku. Jednak poszukiwanie chrztu Laurentiusa Eichbergera w obydwu tych archiwach parafialnych zakończyło się – pomimo wspomnianego wcześniej występowania w Sopron/Ödenburg rodzin o tym nazwisku – wynikiem negatywnym. Nie pozwala to nam zatem na ostateczne rozstrzygnięcie wątpliwości dotyczących miejsca urodzenia Wawrzyńca Eichbergera.

¹¹ *Debet Herr Lorenz Eichberger in Ples[!]*, 1743, [w:] ANK, AMK, Spuścizna Franciszka Adama Eichbergera, Registr korzenny (1741–1761), sygn. 3201, k. 16.

jąc udzielone sakramenty miał problemy z nazwą parafii, którą zapisywał początkowo jako *Lęczynj*, co sprawiło, iż analizujący księgę po latach historyk ks. Jan Kudera stwierdził: *Ten Godfried Auchberger musiał być Niemcem, bo nazwy pisze źle*¹².

Przypuszczalnie już przez swoje małżeństwo z Marianną Laskowicówną (Laskiewiczówną), Wawrzyniec Eichberger związał się z przedstawicielką jednej z najbogatszych w XVII-XVIII wieku krakowskich rodzin kupieckich Laskowiczów (Laskiewiczów)¹³. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż Wawrzyniec Laskiewicz, krakowski kupiec winny, korzenny i żelazny już w drugiej połowie XVII wieku utrzymywał kontakty handlowe z Wrocławiem i Opawą, zaś Stanisław Laskiewicz (ojciec Józefa, krakowskiego ławnika i kupca) w latach 1706–1712 sprowadzał towary korzenne z Wrocławia, wina z Węgier, sery natomiast z Warszawy i Torunia. W latach 1711–1712 główne obroty handlowe jego krakowskiej firmy szły przez Tarnowskie Góry na Górnym Śląsku¹⁴. Do Krakowa również przeniósł się zarówno za sprawą ożenku, jak

¹² AAKat, KM, sygn. 50/98, Lędziny. Chrzyty (1692–1734), k. 174r, 174v.

¹³ W XVII oraz XVIII wieku w Krakowie występowało co najmniej kilka rodzin kupieckich o nazwisku Laskiewicz, której członkowie byli ponadto rajcami miejskimi. Byli to przede wszystkim synowie Wawrzyńca Laskiewicza: Jan Laurenty (1715–1796) i Franciszek (1725–1778), ale także Wojciech Laskowicz, mieszczanin pochodzący z Zatora oraz jego syn Stanisław (zm. 1714/1715). W pierwszej połowie XVIII wieku kupiectwem trudnili się także: Wawrzyniec Laskiewicz (zm. 1743), Józef Laskiewicz (zm. 1759), natomiast Antoni Laskiewicz był lekarzem oraz profesorem Akademii Krakowskiej, który doktoryzował się z zakresu medycyny w Rzymie. Zob. J. Bieniarzówna, *Laskiewicz Jan Laurenty* (ok. 1715–1796), [w:] PSB, T. XVI, Kraków 1971, s. 522–523.

¹⁴ Tamże.

i własnych interesów handlowych młodszy brat ks. Gotfryda Eichbergera – Franciszek urodzony w Pszczynie w 1711 roku. W 1743 roku ożenił się bowiem w kościele Mariackim – już jako obywatel miasta Krakowa i kupiec – z Marianną Mamczyńską, zaś świadkiem na ślubie był rajca krakowski Józef Laskiewicz (brat matki?)¹⁵. Wybór współmałżonki dodatkowo wzmocniał społeczno-majątkową pozycję Franciszka. Marianna była bowiem córką burmistrza krakowskiego Sebastiana Mamczyńskiego (zm. 1747) i Katarzyny oraz siostrą udzielającego ślubu księdza, prawnika, ale także rektora Akademii Krakowskiej Stanisława Sebastiana Mamczyńskiego (ok. 1700–1761)¹⁶. Franciszek Eichberger – krakowski kupiec, wieloletni rajca miejski (1745–1778) oraz burmistrz (1746, 1762, 1764, 1765, 1768, 1769, 1771–1778)¹⁷, a w latach 1747(?) –1778 właściciel kamienicy Pod Matką Boską (zwanej *Eichbergerowska*) przy ulicy Floriańskiej 7 – nie

---

¹⁵ 18 [II 1743] *Illustrissimus clarissimus Stanislaus Mamczynski* J[uris] U[triusque] *professor, ecclesiae Collegiatae O[mnium] S[anctorum] cantor [...]* *benedixit mat[rimonium] inter nobiles Franciscum Ejchberger civem Mercatorem Cracoviensem et Mariannam Mamczynska virginem [...]* *Testes nobiles ac spectantes Franciscus Toryani, Franciscus Soldadyni, Josephus Laskiewicz consules Cracovienses*, [w:] ABMar, *Liber copulatorum (1722–1756)*, sygn. 503, s. 248. Józef Laskiewicz, syn Stanisława Laskiewicza (Laskowica), ławnik miejski w Krakowie od 1724 r., zmarł przed 22 VII 1759 r. Zob. J. Bieniarzówna, *Laskiewicz (Laskowic) Stanisław*, [w:] PSB, T. XVI, s. 523.

¹⁶ W. Baczowska, *Mamczyński Stanisław Sebastian*, [w:] PSB, T. XIX/3, zeszyt 82, Kraków 1974, s. 462–463. Franciszek Eichberger po śmierci pierwszej żony zawarł już w 1746 r. drugie małżeństwo z Barbarą Jankowiczówną. Zob. *Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa*, red. B. Kasprzyk, Kraków 2010, s. 722.

¹⁷ Z. Noga, *Urzędnicy miejscy w Krakowie. Część 2: 1500–1794*, Kraków 2008, s. 151–171; *Poczet sołtysów*, s. 722.

zerwał kontaktów z ziemią pszczyńską¹⁸. W 1744 roku jego żona – *Nobilis Marianna Aichbergerin civis Cracoviensis*¹⁹ – pojawiła się w Pszczynie jako chrzestna syna Józefa Eichbergera – mieszczanina, kupca pszczyńskiego i brata męża. Sam zaś Franciszek Eichberger zatrudnił w 1753 roku w swym krakowskim sklepie korzennym pochodzącego z Mikołowa w dekanacie pszczyńskim czeladnika Jana Sowińskiego²⁰. Z kolei dzięki bratu – księdzu w gronie jego klientów znajdowali się także przedstawiciele duchowieństwa tego właśnie dekanatu: ks. Bartłomiej Juchowicz, pleban z Miedznej (1740), ks. Ludwik Kosmeli – od 1746 pleban w Bieruniu (1745), ks. Fryderyk Cebulka, pleban i dziekan pszczyński (1746), a także pochodzący z Bujakowa kleryk Franciszek Osiecki, od 1748 roku wikariusz w Pszczynie (1746)²¹.

Brak pochodzącej z okresu habsburskiego księgi przyjęć do prawa miejskiego w Pszczynie nie pozwala na

---

¹⁸ A. Chmiel, *Domy krakowskie: ulica Floryańska*, Cz. 1, Kraków 1917, s. 40–44. Franciszek Eichberger ożeniony w 1743 roku Marianną Mamczyńską, po śmierci w 1747 roku swojego teścia Sebastiana Mamczyńskiego zapewne wszedł w posiadanie kamienicy na ulicy Floriańskiej 7. Warto też dodać, iż pozostała ona w posiadaniu członków rodziny Eichberger oraz ich potomków aż do 1872 roku. Po śmierci Franciszka Eichbergera w dniu 29 XII 1778 r. przeszła bowiem na własność jego zięcia Jana Chryzostoma Choroszowicza (sekretarza królewskiego oraz pisarza miejskiego), od 1760 roku męża Agnieszki Eichberger. W 1858 r. właścicielką kamienicy była Rozalia Choroszowicz, zaś do 1872 r. Karolina Friedleinowa zd. Choroszowicz. Zob. Tamże, s. 45–46; J. Sygański, *Metryki kościoła Maryackiego i katedry na Wawelu w Krakowie*, Lwów 1912, s. 56.

¹⁹ AAKat, KM, sygn. 50/119, Pszczyna. Chrzty (1740–1768), s. 37.

²⁰ *Dzieje Krakowa*, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, t. 2, *Kraków w wiekach XVI–XVIII*, Kraków 1994, s. 489.

²¹ ANK, AMK, Regestr winny kupca krakowskiego Franciszka Andrzeja Eichbergera (1741–1769), sygn. 3198, k. 4, 23, 31, 129.

ustalenie dokładnej daty owego faktu w odniesieniu do Wawrzyńca Eichbergera²². Musiał on jednak mieć miejsce pomiędzy latami 1698–1706. Ślub z córką miejscowego mieszczanina był niewątpliwie (oprócz świadectwa dobrego urodzenia – a zatem z legalnego, chrześcijańskiego małżeństwa oraz nabycia nieruchomości w mieście), warunkiem koniecznym otrzymania prawa miejskiego Pszczyzny. Być może pewną rolę w tym względzie odegrali również sami wolni panowie Baltazar Erdmann Promnitz (1678–1703) lub Erdmann II Promnitz (1703–1745), czasami omijający te przepisy i wymuszający na magistracie przyjęcie do prawa miejskiego swoich kame-ralistów²³. Pierwszym dzieckiem urodzonym w Pszczyźnie w rodzinie Wawrzyńca Eichbergera był późniejszy ks. Gotfryd Eichberger²⁴, sam natomiast Wawrzyniec w 1713 roku zatrudniony był jako zarządca (*Verwalter*) w zamkowym domu opieki, zasilając w ten sposób szeregi urzędników pana pszczyńskiego²⁵.

---

²² W pszczyńskim oddziale Archiwum Państwowego w Katowicach jedyna zachowana księga przyjęć do prawa miejskiego w Pszczyźnie pochodzi z lat 1754–1821. Zob. APP, AMP, sygn. 236, Die Nachsuchung und Erleitung des Bürgerrechts.

²³ J. Polak, *Pszczyzna w okresie habsburskim 1517–1740. Dzieje polityczne i militarne miasta*, [w:] *Pszczyzna. Monografia historyczna*, t. 1, red. J. Sperka, R. Kaczmarek, Pszczyzna 2014, s. 161.

²⁴ AAKat, KM, sygn. 50/101, Pszczyzna. Chrzty (1701–1719), k. 39r. Nie jest nam natomiast znane miejsce narodzin i chrztu prawdopodobnie pierworodnej córki Wawrzyńca – Barbary, która 26 I 1723 r. w Pszczyźnie wyszła za mąż za Jana Michała Cenкера. Jej dalsze losy nie są znane. AAKat, KM, sygn. 50/100, Pszczyzna. Śluby (1719–1737), k.21r-21v.

²⁵ H.W.F. Schaeffer, *Kronika wolnego państwa stanowego a od 1827 r. księstwa pszczyńskiego*, część I i II, Pszczyzna 1998, s. 68. W Pszczyźnie znajdowały się wówczas dwa szpitale: miejski (fundacja sprzed 1467 r.) oraz tzw. zamkowy poza miastem (fundacja biskupa

Do pewnego stopnia otwarte pozostaje natomiast pytanie o wyznanie Wawrzyńca Eichbergera. W zdecydowanej bowiem większości osiedlający się na ziemiach polskich przedstawiciele nacji szkockiej należeli do Kościoła ewangelicko-reformowanego, choć zdarzały się rzadkie odstępstwa od tej reguły i być może do nich właśnie należał także on sam²⁶. Założenie natomiast, iż Wawrzyniec Eichberger pochodził z Ödenburga nie uwalnia nas od wątpliwości dotyczących praktykowanego przez niego wyznania. Miasto to bowiem w 1678 roku liczyło łącznie 8 500 mieszkańców, z których 5 500 (64,7%) stanowili protestanci, zaś 3 000 (35,2%) – katolicy²⁷. Już od lat 30. XVI wieku Ödenburg – także dzięki rozległym kontaktom handlowym tutejszych kupców – stanowił prężny ośrodek myśli i kultury ewangelickiej, zaś poważne zachwianie pozycją miejscowej społeczności protestanckiej nastąpiło w okresie kontrreformacji. Po ogłoszeniu przez cesarza Leopolda I Habsburga w 1691 roku zakazu publicznego sprawowania kultu przez protestantów (*Explanatio Leopoldina*) przy jednoczesnym wprowadzeniu obowiązku uczestniczenia przez nich

---

wrocławskiego Baltazara Promnitza z 1569 r.). Zob. L. Musioł, *Pszczyna. Monografia historyczna*, Katowice 1936, s. 438–442.

²⁶ Np. krakowski aptekarz Kasper Kin był katolikiem, toteż w zachowanych źródłach nigdy nie występuje w towarzystwie innych szkockich imigrantów osiadłych w Krakowie. Zob. W. Kowalski, *Wielka imigracja*, s. 185. Podkreślić jednak należy fakt, iż tak w przypadku świadków własnego ślubu, jak i chrzestnych większości dzieci W. Eichbergera pojawiał się protestant Adam Waclaw Heimann wraz z małżonką, natomiast zamkowy dom opieki był instytucją dobroczynną utrzymywaną przez protestanckich właścicieli ziemi pszczyńskiej.

²⁷ A. Krisch, *Religionsgeschichte einer multikonfessionellen Stadt*, „Geographisches Jahrbuch Burgenland“ 2009, Bd. 33, s. 107–109.

w świętach katolickich, wielu zamożniejszych mieszkańców miasta zdecydowało się na jego opuszczenie²⁸. Czy należał do nich także Wawrzyniec Eichberger? Zapis w pszczyńskich księgach metrykalnych dotyczący zawartego przez niego w 1698 roku związku małżeńskiego zdaje się sugerować, iż obydwie strony były wyznania katolickiego. Musimy wszakże pamiętać, że dopiero od roku 1765 w księgach metrykalnych pszczyńskiej parafii regularnie notowane było wyznanie rodziców przy chrzcie ich dziecka, zaś w przypadku ślubów pierwsza tego rodzaju adnotacja w odniesieniu do wyznania nowożeńców w pszczyńskich księgach metrykalnych pojawiła się dopiero w 1747 roku²⁹. Zastanawia jednak, iż zarówno posada w utrzymywanym przez Promnitzów zamkowym domu opieki, jak i dobór świadków ślubu i chrzestnych dla kolejnych dzieci Wawrzyńca Eichbergera, wskazują na silne związki tej rodziny z pszczyńską społecznością protestancką³⁰. W tym miejscu nieuchronnie pojawia się kolejne trudne pytanie, które zmuszeni jesteśmy pozostawić bez udzielania jednoznacznej odpowiedzi: czy w przypadku Wawrzyńca Eichbergera mamy do czynienia z kryptoprotestantem? Zjawisko kryptoprotestantyzmu było swoistym fenomenem historycznym

---

²⁸ Tenże, *Die ethnische Geographie von Ödenburg (Sopron)*, „Geographisches Jahrbuch Burgenland“, dz. cyt., s. 85.

²⁹ AAKat, KM, sygn. 50/119, Pszczyna. Chrzty (1740–1768), s. 328; sygn. 50/119, Pszczyna. Śluby (1741–1768), s. 15.

³⁰ Świadkami na ślubie w 1698 roku byli: Paweł (Paulus Wiencek) i Adam Waclaw (Adamus Wenceslaus) Heimann (cesarski poborca podatkowy). Ten ostatni wraz z małżonką Anną Katarzyną był również chrzestnym aż sześciu z dziewięciorga dzieci Wawrzyńca Eichbergera: Gotfryda (1706), Franciszka (1711), Waclawa (1713), Józefa (1716), Eleonory (1718), Bartłomieja (1719). AAKat, KM, sygn. 50/102, k. 153v; sygn. 50/101, k. 39r, 74v, 100r, 108r, 118v; sygn. 50/100, k. 6r.

występującym nie tylko na terytorium monarchii habsburskiej w czasach nasilonej kontrreformacji, ale także w Polsce³¹. Co więcej w świetle ustaleń J. Polaka dotyczących polityki wyznaniowej Baltazara Erdmanna Promnitz (1659–1703, rządy od 1678) wiadomo, iż jego głębokie przywiązanie do wyznania luterańskiego nie tylko uniemożliwiło mu zrobienie kariery na wiedeńskim dworze oraz uzyskanie książecej mitry, ale także legło u podstaw licznych i skutecznych działań zmierzających do ochrony podziemnego kościoła ewangelickiego w państwie pszczyńskim³². Starając się w 1748 roku o posadę plebana w Łędzinach ks. Gotfryd Eichberger odwoływał się

³¹ A. Žalta, *Protestantizem in bukoviništvo med koroškimi Slovenci*, *Anthropos* (Ljubljana), letnik 36 (2004), številka 1/4, s.59–72. Zob. też: W. Brunner, *Kryptoprotentantismus in der Steiermark und in Kärnten im Zeitalter der Gegenreformation*, [w:] *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628*, hg. von F. M. Dolinar–M. Liebmann–H. Rumpler–L. Tavano, Graz–Wien–Köln 1994, s.250; W. Urban, *Mikołaj Rej na posiedzeniu Kapituły Krakowskiej (Z dziejów jego kryptoprotentantyzmu do 1550 r.)*, „Kieleckie Studia Filologiczne”, Kielce 1998, T. 12, s. 7–10; M.M. Kacprzak, *Z problemów reformacji XVI wieku. „Kryptoreformacja” – erazmianizm – eklezjologia. Postulaty badawcze dla historii literatury i kultury polskiej*, [w:] *Reformacja w dawnej Rzeczypospolitej i jej europejskie konteksty. Postulaty badawcze*, red. P. Wilczek, M. Choptiany, J. Koryl, A. Ross, Warszawa 2014, s. 15–18. W. Kriegseisen, *Stosunki wyznaniowe w relacjach państwo-kościół między reformacją a oświeceniem (Rzeczpospolita Niemiecka – Niderlandy Północne – Rzeczpospolita polsko-litewska)*, Warszawa 2010, s. 324. W literaturze przedmiotu spotkać się można także ze zjawiskiem kryptokalwinizmu. Zob. Ch. A. Peschek, *Zur Geschichte der Krypto-Calvinismus in der Lausitz*, „Neues Lausitzisches Magazin”, Bd. 22 (1844), s. 358–378; A. Herte, *Kryptocalvinismus*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. VI, red. M. Buchberger, Freiburg im Breisgau 1934, s. 284–285.

³² J. Polak, *Erdmann II Promnitz. Wolny pan na Pszczynie i Żarach (1683–1745)*, Pszczyna 1996, s. 12.

wprost właśnie do życzliwości okazywanej przez Baltazara Erdmanna Promnitza, jak i jego syna Erdmanna II Promnitza swojemu ojcu, który już jako młody człowiek miał zostać przyjęty na służbę u panów pszczyńskich początkowo jako kucharz (prawdopodobnie od 1710 roku)³³, później zaś (od 1713 do 1728 roku) jako zarządca zamkowego domu opieki³⁴.

Z racji majątku i pozycji zawodowej najpierw Wawrzyńca, a później także jego synów Franciszka i Józefa, rodzina Eichbergerów cieszyła się w społeczności pszczyńskich mieszczan już w pierwszej połowie XVIII wieku dużym szacunkiem, znajdującym swój wyraz także w wyróżnianiu jej członków funkcją rodziców chrzestnych. Sam Wawrzyniec Eichberger w latach 1704–1736 pełnił rolę ojca chrzestnego aż 27 razy, jego małżonka Marianna Eichberger zd. Laskowic 32 razy była chrzestną w latach 1706–1744, natomiast najstarsza córka Barbara Eichbergerin w latach 1719–1722 występowała w tej

---

³³ Rok 1710 podany został się w kronice F.W.H. Schaeffera, jednak w świetle zachowanych sprawozdań finansowych zamkowego domu opieki w Pszczynie jego zarządcą w latach 1710–1712 roku był Gottlieb Christians, zaś od połowy 1713 roku Wawrzyniec Eichberger. Wnio-skować zatem można, iż wcześniej pełnił on w tej instytucji właśnie funkcję kucharza. Zob. APP, AKP, sygn. VIII-937, Stiftungen, Erbschaften an das Spital Pless veranlasst durch d. Testament d. Bischofs Baltazar v. Promnitz (1556–1803), Sprawozdanie finansowe z dnia 11 IV 1710 r., k. 94r; Sprawozdanie finansowe za lata 1713–1715, k. 102r-139r; Tamże, sygn. VIII-990, Rechnung über das Hoch. Gräfl. Promnitz Plessische Schloss Hospital z dnia 30 VI 1713 r., nlb.

³⁴ APP, AKP, sygn. IX -744, Acta privata und Correspondenz die post obitum Martini Mathuszewitz ziu Lendzin sich ereignete Vacanz und die dem Rev. Gottfried Eichberg[!] Plebano Boiszoviensi [...] Anno 1748, Pismo ks. G. Eichbergera do Jana Adama Promnitza w sprawie obsady parafii w Łędzinach, brak daty (po 4 X 1748 r.), k. 64–75.

roli aż 12 razy³⁵. Innym dowodem na wpływową pozycję społeczną rodziny był fakt, iż w 1740 roku Wawrzyniec Eichberger pełnił w Pszczynie funkcję rajcy miejskiego³⁶.

Edukacja

W przebiegu kolejnych etapów kształcenia ks. G. Eichbergera w sferze przypuszczeń pozostawić musimy ten pierwszy obejmujący naukę na poziomie elementarnym. Wszelkie zachowane i zbadane przez nas przekazy źródłowe dotyczące duchowieństwa górnośląskiego doby nowożytnej pomijają bowiem tę część biografii koncentrując swoją uwagę na ukończonych później kolegiach, seminariach duchownych bądź uniwersytetach³⁷. Założyć zatem można, iż G. Eichberger pierwsze nauki pobierał w pszczyńskiej szkole parafialnej kierowanej w latach 1699–1745 przez Tomasza Franciszka Antoniego Rzadkowicza, a działającej po licznych sporach pomiędzy plebanem i magistratem według 12-punktowej instrukcji sporządzonej w 1703 roku przez ówczesnego plebana i dziekana pszczyńskiego ks. Wojciecha Gawińskiego. Według niej edukacja elementarna ozna-

---

³⁵ AAKat, KM, sygn. 50/101, dz. cyt., k. 27r, 29v, 31v, 47r, 49v, 63r, 68v, 69r, 70r, 71v, 80v, 82r, 88r, 88v, 89r, 115v, 116v, 117r, 117v; Tamże, sygn. 50/100, dz. cyt., k. 4r, 4v, 7r, 11v, 14v, 16r, 16v, 18v, 19r, 20r, 23v, 27r, 28v, 33v, 34v, 41r, 44r, 44v, 45v, 47v, 48v, 49r, 51r, 58v, 61r, 61v, 70r, 78r, 80v, 85r, 87v, 91r, 93v, 95v, 101r, 106r, 107r, 112r, 115r, 120r, 121v, 124v, 126v, 129v; Tamże, sygn. 50/119, Pszczyna. Chrzyty (1740–1768), k. 5r, 7r, 13r, 29r.

³⁶ J. Polak, *Pszczyna w okresie habsburskim*, s. 214.

³⁷ H. Dudała, *Clerus decanatus Plesnensis w świetle protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich z lat 1691–1756. Edycja źródłowa*, Katowice 2015, s. 95–96.

czała nauczanie pisania, bogobojności, obyczajów oraz śpiewu figuralnego niezbędnego dla działalności chóru kościelnego tworzonego właśnie przez uczniów, a kierowanego przez rektora szkoły³⁸. Kolejne szczeble edukacji pokonywał G. Eichberger już w Krakowie. Jako jeden z zaledwie kilku duchownych działających w XVII oraz XVIII wieku na terenie dekanatu pszczyńskiego ukończył w 1727 roku Akademię Krakowską uzyskując stopień naukowy bakałareata na jej podstawowym Wydziale Filozoficznym³⁹. Studia filozoficzne obejmujące kolejno wykłady z gramatyki, poetyki, retoryki oraz dialektyki trwały około 6–7 lat, zatem G. Eichberger rozpocząć musiał naukę w Krakowie około 1720 roku w wieku 14 lat⁴⁰. Niespełna rok przed ukończeniem studiów – a zatem w wieku 20 lat – otrzymał tzw. minorki czyli tonsurę i cztery święcenia niższe (17 III 1726), które nie przesądzały wprawdzie o wyborze stanu duchownego, jednak dawały możliwość lepszego startu życiowego i awansu⁴¹. Pomiędzy 1727 a 1730 rokiem G. Eichberger był już alumnem seminarium Księży Misjonarzy na krakowskim Stradomiu oraz Seminarium Zamkowego⁴². Seminarium

---

³⁸ Tamże, s. 73–74.

³⁹ *Statuta nec non liber promotionum ordinis in Universitatae studiosorum Jagiellonicae ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. J. Muczowski, Cracoviae 1849, s. 390. Oprócz G. Eichbergera stopień bakałareata na Wydziale Filozoficznym Akademii Krakowskiej uzyskał jeszcze ks. J. Kubeszowski (1698), zaś stopień doktora filozofii ks. S. Zygmuntowicz (1666). Zob. H. Dudała, *Clerus decanatus*, s. 106.

⁴⁰ E. Rostworowski, *Czasy saskie (1702–1764)*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1354–1764*, T. I, red. K. Lepszy, Kraków 1964, s. 369–370.

⁴¹ AKMK, LOrd., sygn. 9 (1727–1745), k. 94, 102, 109.

⁴² AKMK, Tabellae ecclesiarum. Decanatus: Prossovicensis, Plesnensis, Ropczycensis, Strzyzowiensis, Scalensis et Vitoviensis

na Stradomiu formalnie działalność rozpoczęło dopiero w 1732 roku, jednak już od fundacji domu stradomskiego w 1686 roku odbywały się w nim nie tylko rekolekcje przed święceniami kapłańskimi, ale także kształcono niewielką liczbę kandydatów do stanu duchownego⁴³. Misjonarskie *ratio studiorum* – realizowane zresztą już od 1682 roku także w Seminarium Zamkowym – w trakcie dwuletniego cyklu nauczania nacisk kładło przede wszystkim na studium teologii moralnej (rozpatrywanie *casus conscientiae*) oraz opanowanie umiejętności administrowania sakramentów. Niemniej ważną rolę odgrywały w nim w związku z tym rozbudowane ćwiczenia praktyczne, a zatem codzienna nauka śpiewu, wymowy, katechizowanie, głoszenie kazań, nauka odprawiania mszy oraz nabożeństw liturgicznych i paraliturgicznych. Wykłady z teologii dogmatycznej odbywały się naprzemiennie z lekcjami rubryk oraz rytuału⁴⁴. Ks. G. Eichberger święcenia wyższe – subdiakonatu, diakonatu i prezbiteratu – otrzymał w Krakowie kolejno: 25 III 1730, 8 IV 1730 oraz 3 VI 1730 roku (w katedrze Wawelskiej z rąk biskupa Felicjana Konstantego Szaniawskiego), zaś tytułem kanonicznym dla nich był wikariat w parafii w Dąbrowie Tarnowskiej w dekanacie tarnowskim⁴⁵.

(Tabele Załuskiego), bez sygn., Nr 7 (1748), k. 25.

⁴³ F. Bączkowicz, *Z dziejów domu stradomskiego*, „Rocznik Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo”, R. 19 (1913), s. 22–36.

⁴⁴ J. Dukała, „*Ratio studiorum*” w seminariach diecezjalnych pod zarządkiem księży misjonarzy (1675–1864), „*Nasza Przeszłość*”, T. 61 (1984), s. 155–159; Tenże, *Szkoła księży misjonarzy*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, T. II: *Od Odrodzenia do Oświecenia*, Cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, red. M. Rechowicz, Lublin 1975, s. 113, 117–118, 126.

⁴⁵ AKMK, LOrd., sygn. 9, k. 109.

Praca duszpasterska

Z uwagi na stan zachowania ksiąg metrykalnych tej parafii (dopiero od 1812 roku) nie możemy stwierdzić, czy rzeczywiście swoją pracę duszpasterską rozpoczął ks. G. Eichberger od objęcia owej posady, już bowiem w kilka miesięcy później (20 II 1731) był wikariuszem w parafii w Łędzinach w rodzinnym dekanacie pszczyńskim, gdzie pozostał co najmniej do września 1734 roku⁴⁶. Zatrudniającym ks. G. Eichbergera był pleban łądziński, a zarazem ówczesny dziekan pszczyński ks. Marcin Matuszewicz (ur. 1661, zm. 1748, dziekan w latach 1721–1748), o którym biskup krakowski Felicjan Konstanty Szaniawski już w 1721 roku pisał, iż jest kapłanem prowadzącym życie przykładne i obdarzonym licznymi talentami⁴⁷. Analiza zachowanych źródeł wskazuje, iż biskup nie przecenił gorliwości i pracowitości tego duchownego. W parafii łądzińskiej ks. M. Matuszewicz rezydował oraz pomimo regularnego zatrudniania wikariusza nie unikał udzielania chrztów, ślubów oraz grzebania swoich parafian. Już jako dziekan pszczyński piętnował nałóg palenia tytoniu i tabaki wśród konfratrów i służby kościelnej (np. poprzez nakładanie *pokuty od tabaczników* – 1724) oraz stosowanie praktyk wróżbiarskich. Regularnie zwoływał także kongregacje duchowieństwa dekanatu pszczyńskiego: w ciągu 27 lat swego urzędowania jako

---

⁴⁶ *Archiwum Diecezjalne w Tarnowie. Historia i zasób*, red. S. Tokarski, J. Słowik, M. Podgórski, A. Sołtys, Tarnów 2015, s. 314; AAKat, KM, sygn. 50/98, Łędziny. Chrty (1692–1734), k. 174r., 199v.

⁴⁷ APP, AKP, sygn. IX 621, Schreiben an den Bischof zu Cracau in ecclesiasticis (1721), Pismo biskupa F.K. Szaniawskiego do Erdmanna II Promnitza, Kielce, 12 I 1721 r., k. 7–8.

dziekan zwołał aż 23 tego rodzaju zebrania⁴⁸. Pierwsze lata pracy pod okiem i kierunkiem takiego duchownego zapewne pozwoliły ks. G. Eichberegerowi na zdobycie dobrych nawyków kancelaryjnych (m.in. staranne prowadzenie ksiąg metrykalnych), ale także umiejętności duszpasterskich oraz dbałości w zarządzaniu parafialnym beneficjum. Dziekan M. Matuszewicz był zatem wobec swojego wikariusza niewątpliwie wymagającym przełożonym, jednak przyznać trzeba, iż w zachowanej księdze protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich nazwisko ks. G. Eichbergera nigdy nie zostało odnotowane w kontekście jakichkolwiek mających wówczas miejsce wykroczeń (np. nadużywanie alkoholu, łamanie celibatu, gry karciane, wróżby)⁴⁹. Od dnia 15 X 1734 roku ks. G. Eichberger (jako 28-letnik) pełnił już obowiązki plebana w parafii w Bojszowach, którą wszakże uroczystość objął miesiąc później, skrupulatnie odnotowując ten fakt w księdze chrztów: *Ego Godefridus Eichberger curam ecclesiae Boiszowiensis suscepi anno 1734 die 15 Novembris post liberam et spontaneam resignationem et Mednensis beneficij assecutionem per illustris et admodum reverendi domini Friderici Cybulka. Quod ut ad meam et animarum mihi commissarum eveniam salutem Immaculatae semper Virginis Dei, parae faciat intercesso et Divi Joanni Baptistae patroni tutelaris praetautae Ecclesiae procurret pia protectio.* (Ja Gotfryd Eichberger dnia 15 listopada 1734 roku objąłem opiekę nad kościołem w Bojszowach po dobrowolnej rezygnacji i objęciu parafii w Miedznej przez

---

⁴⁸ H. Dudala, *Clerus decanatus*, s. 77–81.

⁴⁹ Tamże, s. 183–214.

wielebnego księdza Fryderyka Cebulkę)⁵⁰. Parafią w Bojszowach ks. G. Eichberger zarządzał do 1748/1749 roku i przypuszczać można, że pomimo toczącej się od końca 1740 roku pierwszej wojny śląskiej, był to w jego życiu okres szczęśliwy. To właśnie w Bojszowach powstały i w tamtejszych księgach metrykalnych zapisane zostały łacińskie wiersze ks. G. Eichbergera, choć zauważyć należy, że zwiastuny jego literackiej wrażliwości pojawiły się wcześniej. Już na kartach lędzińskiej księgi chrztów w zakończeniu 1731 roku ówczesny wikariusz zapisał:

Tuae Deus gloriae subscribo.

Piszę dla chwały Twojej, Boże.

Rok później zakończenie wpisów metrykalnych opatrzył stwierdzeniem:

*O Deus, haec subscripta Tuae sint
Nomina laudi.*

O Boże, niech uwielbiają Ciebie imiona tutaj zapisane⁵¹.

Analiza wpisów w bojszowskich księgach metrykalnych pozwala do pewnego stopnia na dokonanie rekonstrukcji środowiska, w którym poruszał się pleban G. Eichberger. Dodajmy: środowiska wykraczającego poza ramy własnego dekanatu oraz jego duchowieństwa,

---

⁵⁰ AKMK, AOff., sygn. 172 (1734–1735), Institutio ad ecclesiam parochialem in Bojszowy, k. 205; AAKat, KM, sygn. 50/22, Bojszowy. Chrztu (1725–1789), k. 27r.

⁵¹ AAKat, KM, sygn. 50/98, dc. cyt., k. 179r, 186r.

z którym współpraca była tak konieczna, jak i oczywista. Wśród szafarzy sakramentów zastępujących ks. G. Eichbergera w sytuacji nieobecności lub choroby pojawili się zatem następujący duchowni: Józef Stabik – alumn Seminarium Zamkowego w Krakowie (10, 11 XII 1734; 5, 16, 17 I 1735; 19, 21 II 1735), Jerzy Odrobiński – pleban w Bieruniu (23 XI 1736), Jakub Kuczewicz – wikariusz z Łędzin (20 I 1738), Franciszek Latosiński – wikariusz z Pszczyny (7, 22 VII 1738; 10, 14, 24, 16 VIII 1738; 17 XII 1739), Stanisław Bibrzycki – komendant z Oświęcimia (4 I 1739), Jan Gogolski – wikariusz z Oświęcimia (19 I 1739), Jan Puntz – wikariusz z Wilamowic (22 III 1739; 27 XII 1739), Walenty Thorz – ksiądz z Seminarium Zamkowego w Krakowie (3 IX 1739), ojciec Engelmar – kapucyn (29 IX 1739), Wawrzyniec Madejski – wikariusz z Oświęcimia (28 X 1741; 7 XI 1741; 15 XI 1742), Wojciech Zyrzina – wikariusz z Pacanowa, ojciec Tomasz – dominikanin i promotor bractwa różańcowego z Oświęcimia (10, 17 II 1743), Jan Niedbała/Niedbalik – wikariusz z Łędzin (24 VI 1743), Jakub Wadas – wikariusz w Pacanowie (26 IV 1744), Jan Latoszyński – prebendarz z Bierunia (7 VIII 1746; 21 II 1749); Ludwik Kosmeli – altarysta z kaplicy zamkowej w Krakowie (7 XI 1746)⁵². Bieruń, Pszczyna, Łędziny, ale przede wszystkim Oświęcim, Pacanów oraz Kraków – to ośrodki, z którymi w różny sposób związany był ks. G. Eichberger. W dniu 26 XII 1743 roku pochował wieloletniego kościelnego w Bojszowach Jana Madaia, *notabene* ojca ks. Wawrzyńca Madaiskiego wikariusza z Oświęcimia⁵³, zaś w dniu 23 III 1746 roku

⁵² AAKat, KM, sygn. 50/22, dz. cyt., k.27v, 28r, 29v, 32r, 32v, 33v, 34r, 35r, 36v, 37v, 39r, 40r, 40v, 41r, 41v, 44v, 45r, 48r.

⁵³ Tamże, k. 266v.

udzielił chrztu synowi bojszowskiego organisty Jana Kutza (Kuczowica). Chrzestnymi dziecka byli młodszy brat ks. G. Eichberegera i kupiec pszczyński Józef Eichberger oraz jego małżonka Marianna⁵⁴. Z kolei w dniu 10 I 1746 roku ks. G. Eichberger udzielił w Bojszowach ślubu pochodzącemu z Węgier, a osiadłemu w Pszczynie zegarmistrzowi Jerzemu Funke (*natione Plesnensem et incolam S[ancti?] Nicolai in Ungari siti professionis suae horologiarum*), zaś świadkiem był ojciec plebana *Laurentius Eichberger civis Plesnensis*⁵⁵. Wydaje się, że są to nieprzypadkowe fakty wskazujące na związek rodziny Eichbergerów z jej węgierskimi korzeniami.

Po pierwszej wojnie śląskiej (1740–1742) i włączeniu do państwa pruskiego Dolnego i Górnego Śląska poszczególne stany składały hołd królowi pruskiemu Fryderykowi II. Decyzją duchownych dekanatu pszczyńskiego zgromadzonych na dorocznej kongregacji dekanalnej w Lędzinach w dniu 10 X 1743 roku, ks. G. Eichberger wraz z ówczesnym plebanem pszczyńskim ks. Fryderykiem Cebulką wydelegowany został zatem, by w Nysie w dniu 15 XI 1743 roku dokonać tego aktu w imieniu duchownych całego dekanatu⁵⁶. Był to być może nie tylko wyraz zaufania kondekanalnych wobec tych księży, ale przede wszystkim wybór pragmatyczny: tak ks. G. Eichberger, jak i ks. F. Cebulka znali język niemiecki⁵⁷ oraz – jak można przypuszczać – prawdopodobnie sprzyjali nowemu porządkowi politycznemu. Środowi-

---

⁵⁴ Tamże, k. 48r.

⁵⁵ AAKat, KM, Bojszowy, sygn. 50/22, k. 195v.

⁵⁶ H. Dudala, *Clerus decanatus*, s. 486.

⁵⁷ Warto zauważyć, że to właśnie ks. G. Eichbergera kondekanalni w trakcie kongregacji odprawionej w dniu 26 V 1753 roku prosili o przetłumaczenie rozporządzeń w języku niemieckim nadesłanych

sku pszczyńskich księży nieobce były zatem wewnętrzne podziały, czy też spory wokół bieżących wydarzeń politycznych.

Ostatnie kilkanaście lat życia spędził ks. G. Eichberger w parafii, w której niegdyś stawiał pierwsze kroki w pracy duszpasterskiej, a zatem w Łędzinach, które objął po śmierci w dniu 4 X 1748 roku swojego pierwszego plebana ks. Marcina Matuszewicza⁵⁸. Od 10 II 1749 roku pełnił funkcję tamtejszego rządcy parafii⁵⁹, dokonując w księdze metrykalnej konwencjonalnego, choć uroczystego wpisu:

*Continuatio
Libri metrics baptisatorum
ecclesiae parochialis
Lendinensis sub feliciter
assecutio regiminae parochiali
admodum reverendi domini
Godefridi Caroli Eichberger.
Et inchoato sub auspiciis
titularis ecclesiae huius patroni
Sancti Clementis Martyris
et Pontificis nec non sub
Promotrice Gratia Genitricis
Magnae Matris veri Dei
Homini Divae Annae.*

*Kontynuacja ksiąg ochrzczonych
parafialnego kościoła łędzińskiego
po szczęśliwym objęciu
urzędu proboszcza przez
wielebnego*

---

z Opola przez starostę ziemskiego (landrata). Zob. H. Dudała, *Clerus decanatus*, s. 516.

⁵⁸ Tamże, s. 230.

⁵⁹ AKMK, AOff., sygn. 182 (1748–1749), k. 240–241.

księdza Gotfryda Karola Eichbergera.
I rozpoczęta pod opieką patronów
tegoż kościoła Św. Klemensa Męczennika i Papieża
oraz Wielkiej Wspomożycielki ludzi św. Anny⁶⁰.

Zamożniejsze beneficjum lędzińskie pozwalało na zatrudnienie wikariusza, toteż u boku ks. G. Eichbergera jako *vicarii provisi* pracowali kolejno następujący duchowni: Józef Gay (III 1748-III 1756), Wacław Taberski/Taborski (IX 1758 – X 1759) oraz Szymon Siwiec (III 1761 – II 1769)⁶¹. W czasie wakatu na posadzie wikariusza w Lędzinach pojawiali się natomiast zakonnicy oraz duchowni z parafii bliższych i dalszych: ks. Maurycy Karol Possadowski pleban z Bierunia, Marcin Passonius pleban z Chełmu, Bartłomiej Pietrzycki wikariusz z Bierunia, Michał Sapek wikariusz z Wieliczki, Maciej Urbanik alumn Seminarium Zamkowego w Krakowie (potem wikariusz w Bieruniu), Wojciech Woytyszkiewicz pleban z Mokrego, Tomasz Trzebień wikariusz z Pszczyny, ojciec Wiktorinus z konwentu franciszkańskiego w Byto-

---

⁶⁰ AAKat, KM, sygn. 50/97, Lędziny. Chrzyty (1739–1765), k. 45v.

⁶¹ Tamże, k. 45v.-172r.; sygn. 50/99, Lędziny. Śluby (1683–1780), k. 143v. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na formę ich zatrudnienia, czyli prowizję, nie zaś aplikatę. *Vicarius provisus* zatrudniony był przez plebana na podstawie kontraktu (prowizji, umowy o pracę), w którym wikariusz należny był plebanowi wykonywanie obowiązków duszpasterskich, zaś pleban zobowiązywał się do utrzymania wikariusza i wypłacania mu rocznego wynagrodzenia. Dokumenty prowizyjne wpisywane były do krakowskich akt konsystorskich. Druga forma zatrudnienia – aplikata – wystawiana była przez plebana tylko na określony czas, zatem pozwalała mu na swobodną politykę kadrową. Prowizja zatem w odróżnieniu od aplikaty gwarantowała wikariuszowi bardziej stabilną sytuację materialną. Zob. J. Kracik, *Vix venerabiles. Z dziejów społecznych niższego kleru parafialnego w archidiecezji krakowskiej w XVII-XVIII wieku*, Kraków 1982, s. 50–67.

miu, Zygmunt Bryszkowski wikariusz z Mysłowic, ojciec Szymon Niemeczek/Nimeczek z konwentu franciszkańskiego w Bytomiu, Jan Zając prebendarz z Mysłowic, ojciec Jakub Biczałkiewicz z konwentu dominikańskiego w Oświęcimiu, Jerzy Balurski pleban z Dzieńkowic, ojciec Antoni Müller franciszkanin⁶². Być może posiłkowanie się franciszkanami z Bytomia i dominikaninem z Oświęcimia wynikało z faktu odprawiania przez ks. G. Eichbergera rekolekcji kapłańskich właśnie w tych klasztorach, podobnie jak czynili to inni duchowni dekanatu pszczyńskiego w badanym okresie⁶³. Na kongregacji dekanalnej odprawionej w kościele św. Jadwigi w Pszczynie w dniu 21 IV 1749 roku ks. G. Eichberger wymieniony został w gronie doradców (*assessores, seniores patres*) ówczesnego dziekana pszczyńskiego ks. Fryderyka Cebulki⁶⁴.

Życie prywatne

Stosunkowo niewiele możemy natomiast powiedzieć o gospodarstwie domowym, a zatem życiu codziennym ks. G. Eichbergera zarówno w Bojszowach, jak i Lędzinach. W świetle przeprowadzonych badań nad duchowieństwem dekanatu pszczyńskiego w XVII–XVIII wieku wskazać można, iż częstą praktyką stosowaną

---

⁶² AAKat, KM, sygn. 50/99, dz. cyt., k. 95r, 95v, 96v, 100r, 100v, 10r, 103r, 105r, 126v, 127r, 137v.

⁶³ H. Dudała, dz. cyt., s. 210–212. Na podstawie przywołanych już wcześniej Tabel Załuskiego z 1748 r. stwierdzić można, iż swoje ostatnie rekolekcje przed ową wizytacją ks. G. Eichberger odprawił właśnie w klasztorze franciszkanów w Bytomiu. AKMK, Tabellae ecclesiarum, k. 25.

⁶⁴ H. Dudała, *Clerus decanatus*, s. 494.

przez ówczesnych plebanów było zatrudnianie członków własnej rodziny. Prowadzeniem plebańskiego gospodarstwa zajmowały się wówczas ich matki, siostry, bądź też szwagierki. W przypadku zamożniejszych parafii organizowanie gospodarki rolnej oraz nadzór nad nią powierzano czasem męskim przedstawicielom rodziny plebana (tak uczynił np. ks. Wojciech Gawiński, pleban i dziekan pszczyński, zatrudniający w tym celu w latach 1690–1715 swojego brata Jana Gawińskiego)⁶⁵. Jednak w otoczeniu ks. G. Eichbergera rzadko pojawiali się najbliżsi jego krewni, nigdy również na kartach ksiąg metrykalnych z Bojszów lub Łędzin z imienia i nazwiska nie została jako chrzestna wymieniona żadna z jego gospodyń. W dniu 15 XI 1746 roku zmarła wszakże w Bojszowach *Domina Marianna Eichbergerowa civis de civitate Plesna*, prawdopodobnie jego matka⁶⁶. Być może zatem rodzice w ostatnich latach życia mieszkali właśnie u syna – księdza. W Łędzinach bowiem zmarł i pochowany został w dniu 22 IV 1751 roku także ojciec ks. G. Eichbergera – Wawrzyniec⁶⁷. Rodzice nie wybrali zatem możliwości za-

---

⁶⁵ AKMK, AOff., sygn. 166 (1714–1719), Approbatio testamenti Gawinski, k. 251r-256v.

⁶⁶ AAKat, KM, sygn. 50/22, Bojszowy. Chrzty. Śluby. Pogrzeby (1725–1789), k. 268r. Żoną brata ks. G. Eichbergera – Józefa – była również Marianna Eichberger, jednak zapis pogrzebu w Bojszowach nie mógł jej dotyczyć, gdyż zmarła ona w Pszczynie 25 VII 1776 r. AAKat, KM, sygn. 50/132, Pszczyna. Pogrzeby (1773–1796), k. 26. Zapis tego ostatniego pochówku zawiera jeszcze inną ważną informację. Marianna Eichberger (żona Józefa) pochowana została nie na cmentarzu, lecz w krypcie kościoła pw. Wszystkich Świętych w Pszczynie (*In Pfarrchripte Allenheyligen Kirche*).

⁶⁷ *Rodziec zmarł Jego Mosci Xiędza Plebana Albergerta Plebana Lendzińskiego. Imię miał Laurenty*, [w:] AAKat, KM, sygn. 50/96, Łędziny. Pogrzeby (1725–1784), k. 30v.

mieszkania u żadnego ze swoich zamożnych i żonatych synów (Franciszka – kupca w Krakowie lub Józefa – kupca w Pszczynie). Sam ks. Gotfryd Eichberger tylko raz zapisany został na kartach pszczyńskiej księgi metrykalnej jako udzielający w dniu 13 XI 1741 roku sakramentu chrztu swojemu bratankowi Józefowi Janowi, synowi kupca pszczyńskiego Józefa Eichbergera⁶⁸.

Nieco więcej wiemy natomiast o budynku plebanii w Łędzinach, gdyż po inwestycjach przeprowadzonych tamże jeszcze przez ks. Szymona Myszkowicza (zm. 1713), jego następcy – ks. Mikołaj Steblicki (pleban w latach 1713–1724) oraz ks. Marcin Matuszewicz (1724–1748) – dokonywali jedynie koniecznych niewielkich napraw i remontów. Tak więc dom plebana Myszkowicza służył również ks. G. Eichbergerowi, a do 1751 roku także jego ojcu. Po objęciu parafii w 1713 roku ks. Mikołaj Steblicki zapisał: *Przy tym kościele są dwa budynki plebańskie, ieden stary, a drugi na starym fundamencie nowy od nieboszczyka S[więtej] P[amięci] X[iędza] Szymona Myszkowicza wybudowany. W starym budynku iest izba wielka y na tyle izdebka mała, iest sianka, komora, spiżarnia, na drwa izdebka, kuchnia, czeladnik, czarna izba⁶⁹. W tym budynku zostawiono trzy stoły bez szuflad, cztery stołki drewniane proste, trzy szafki na szkło, szafka na książki[!], trzy drzewka stare z browarku⁷⁰, który totaliter spustoszony, łozko nowe, dwa obrazy papierowe w ramach S[więtego] Wacława i S[wietego] Jana Nep[omucena]. Są*

⁶⁸ Tamże, sygn. 50/119, Pszczyna. Chrztu (1740–1768), k. 13r.

⁶⁹ Czarna izba – w domostwie główne pomieszczenie, w którym znajdował się piec.

⁷⁰ Drzewko – beczka drewniana do przechowywania piwa.

także dwa chlewy dla roznego bydła, masztalka⁷¹ na konie, dwa chlewiki, dwie stodoły, dwa solki⁷², pod ktoremi jest piwniczka, która potrzebuie większej reparacyi. Z woli zas ostatniey nieboszczyka X[iędz]a] Szymona Myszkowicza zostawiono przy plebaniey dla gospodarstwa woz stary kowany⁷³ zły, pług stary, ladę⁷⁴, brone iedne nową, drugą starą, łańcuch stary, cieslice⁷⁵ złą, kosę do rzezania sieczki, nic potem, drzewa⁷⁶ dwie na kapustę stare, drabiny sienne stare[...] Item przy tey plebaniey iest domek wikaryalny, ten wielkiey potrzebuie reparacyi⁷⁷. Zabudowania parafialne w Łędzinach w okresie zamieszkiwania w nich ks. G. Eichbergera zarówno jako wikariusza, jak i plebana przedstawiały się zatem raczej skromnie choć nie odbiegały od standardu księżowskich domostw i gospodarstw w całym dekanacie pszczyńskim w XVIII wieku⁷⁸.

Przywołane już wcześniej rachunki za wino i towary korzenne krakowskiego kupca Franciszka Eichbergera stanowią natomiast cenne źródło informacji o rodzaju i częstotliwości zakupów czynionych w Krakowie przez plebana bojszowskiego, a potem łądzińskiego. Jedno-

---

⁷¹ Masztalka, masztalnia – stajnia. Zob. Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, T. III, Warszawa 1902, s. 198.

⁷² Soł, sol – spiżarnia. Zob. Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, T. IV, Warszawa 1903, s. 265.

⁷³ Kowany – kuty, metalowy.

⁷⁴ Lada – przyrząd do rżnięcia sieczki lub do czyszczenia i przesiewania ziarna. Zob. Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska*, s.131.

⁷⁵ Cieslica – siekierka ciesielska o trójkątym ostrzu.

⁷⁶ Drzewa na kapustę – beczki do kiszenia kapusty.

⁷⁷ AAKat, APL, sygn. 13/2, Liber expensarum et inventarii ecclesiae (1661–1748), Inventarium rerum ecclesiae parochiali Lendinensis sub titulo S.[ancti] Clementis papae, dioecesis Cracoviensis, decanatus Plesnensis, conscriptum in A.[nno] 1716 die 9. Martii, nlb.

⁷⁸ H. Dudała, *Clerus decanatus*, s. 144–162.

częście ujawniają one przed nami interesujące szczegóły jego życia prywatnego. Do stałych pozycji na liście produktów spożywczych należały zatem herbata (*przednia* – tzn. z pierwszych zbiorów – oraz zielona), cukier, rodzynki, ryż wenecki, pieprz, imbir biały, *migdały wielkie stołowe*, cynamon, goździki, gałka muskatołowa, szafran, kawa, wino, kapary, śledzie, *stokfisz* – suszona ryba (1749, 1752, 1761, 1763), pietruszka, czosnek, seler, miód (1752, 1761), ale także tytoń turecki i tabaczka warszawska (1749)⁷⁹. Ks. Gotfryd Eichberger był niewątpliwie amatorem chałwy (dodajmy, iż w rachunkach żadnych innych klientów Franciszka Eichbergera ona nie występowała), którą co najmniej dwa razy w roku sprowadzał do Łędzin (np. *1/2 oka halwy, od halwy* – 1749, 1761), zaś w 1749 roku płacił bratu *za 4 klatki blaszane na kanarki*⁸⁰. Krakowskie rachunki dotyczyły także pomocy (w formie pośrednictwa) Franciszka Eichbergera świadczonej bratu przy okazji jego zabiegów o beneficjum w Łędzinach: *Agentowi który supplikę do X[ieędza] Prymasa y do Warszawy listy pisał*⁸¹, *od dwu koni y Czerneczkiemu ktry do*

⁷⁹ ANK, AMK, Regestr korzenny (1741–1761), sygn. 3201, k. 82–83, 122, 181; Tamże, Raptularz winny (1760–1770), sygn. 3199, k. 49r, 56v.

⁸⁰ Tamże, k. 82–83, 181.

⁸¹ Chodziło o starania podjęte u Adama Ignacego Komorowskiego (1699–1759), od 1748 r. arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa. Zob. W. Murawiec, *Komorowski Adam Ignacy h. Korczak*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1982, vol. 2, s. 333–334. Swoje poparcie dla kandydatury ks. G. Eichbergera prymas A. Komorowski przesłał Janowi Adamowi Promnitzowi już jesienią 1748 r. Zob. APP, AKP, sygn. IX 744, *Recommendations Schreiben von dem Primas Regni Komorowsky an Illustr. von den Parochum zo Boiszowi Eichberg[!] zur vacanten Lenziner Parochie, 1748 (brak dziennej daty)*, s. 73.

X[iędz]a] Prymasa do Sąca iezdził y człek z nim – gar wina, kamerdynerowi X[iędz]a] Prymasa który list przynius od Graffa Promnica (1749), jak również przy zakupie towarów spoza branży korzenno-winnej (*koperwas* – siarczan miedzi, *galas*, 2 *rubrycele* – agendy liturgiczne, *pas do kościola*, *szczotki y grzebienie dla koni*, *od sporządzenia noży* (1752), *pieniędzy na Mszał*, *wosk złoty* (1752), *plotno czarne*, *krawcowi od roboty sukien*, *za guziki iedwabne*, *czapka zimowa* (1761)⁸².

Kupieckie rejestry Franciszka Eichbergera pozwalają nam ponadto do pewnego stopnia na rekonstrukcję wydarzeń ostatniego roku życia ks. G. Eichbergera. W dniach 17 oraz 18 lipca 1763 roku pleban łędziński udzielił w swojej parafii ostatniego chrztu oraz ślubu⁸³. Prawdopodobnie był już na tyle chory, iż później w codziennych obowiązkach duszpasterskich musieli go regularnie zastępować dwaj inni duchowni: wikariusz łędziński Szymon Siwiec oraz wikariusz z Bierunia Maciej Urbanik⁸⁴. Być może już latem 1763 roku ks. G. Eichberger zamieszkał w Krakowie u brata Franciszka (zapewne mając nadzieję na lepszą opiekę lekarską), z całą natomiast pewnością notatki w *Raptularzu winnym* krakowskiego kupca udokumentowały pobyt plebana w mieście od stycznia 1764 roku, jednocześnie wskazując, iż miejscem jego zamieszkania musiała być kamienica przy Floriańskiej 7: X[iędz]u] Bratu na gurę[!] ¼ gar[nca] wina; do stołu z X[iędzem] Bratem, ¼ gar[nca] po obiedzie

---

⁸² ANK, AMK, Raptularz winny (1760–1770), sygn. 3199, k. 82–83, 181.

⁸³ AAKat, KM, sygn. 50/97, Łędziny. Chrztu (1739–1765), k. 147v; sygn. 50/99, Łędziny. Śluby (1683–1780), k.125r.

⁸⁴ Tamże, sygn. 50/97, dz. cyt., k. 148r.-155r.; sygn. 50/99, dz. cyt., k. 125v.-128r.

z X[iędzem] *Bratem, do stołu z Panią y X[iędzem] Bratem* (I 1764), *1/8 gar[nca] miodu dla X[iędza] Brata, 1/4 gar[nca] z Pania y X[iędzem] Bratem, 1 gar[niec] wina dla X[iędza] Brata* (II 1764), *wino z X[iędzem] Bratem, dla X[iędza] Brata* (10 III 1764)⁸⁵. Pod datą 15 lipca 1764 roku Franciszek Eichberger zapisał: S[więtej] p[amięci] J[ego]mość X[iędz] *Gottfrid Eichberger P[leban] Lend[zinski]*, zaś w dniu 28 lipca 1764 r.: *1/4 gar[nca] wina dla wikarego od B[eatae] M[araie] V[irginis] co X[iędza] Brata komoni[kował] y O[leje] S[więte] dał*⁸⁶. Informacje to tym bardziej ważne, gdyż w księdze pochówków parafii w Łędzinach nie wniesiono wpisu dotyczącego śmierci oraz pogrzebu jej plebana ks. Gotfryda Eichbergera, zatem przypuszczać możemy, iż wydarzenia te miały miejsce właśnie w Krakowie. Z rachunków Franciszka Eichbergera wnioskować możemy ponadto, że uroczystości pogrzebowe odbyły się w Krakowie przed 16 VII 1764 roku, wówczas to bowiem brat łędzińskiego plebana zapisał, iż wydał *1/2 garn[ca] wina dla zakrystiana, 1/2 gar[nca] do Mszy, 1/2 garn[ca] dla X[iędza] z Wisły*⁸⁷. Z kolei w księgach rachunkowych kościoła Mariackiego w Krakowie opłatę za pogrzeb ks. G. Eichbergera zarejestrowano pod datą 14 VII 1764 roku⁸⁸, zaś dokładna specyfikacja

⁸⁵ ANK, AMK, Raptularz winny (1760–1770), sygn. 3199, k. 125r, 126v, 127r, 127v.

⁸⁶ Tamże, k. 56v, 133r.

⁸⁷ Tamże, k. 56r. Chodziło o ks. Marcina Krocza (1733–1783), od 1762 roku proboszcza parafii w Wiśle Małej. Zob. J. Szczepaniak, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646–1789)*, J-M, Kraków 2008, s. 543.

⁸⁸ *Eod.*[em] [14 VII 1764] *Chowa.[nie] Xiędza Eichbergera, dzwonne, swiece – 14 [zł], [w:] ABMar, Percepta Kościoła Archiprezbiterialnego (1753–1774)*, sygn.192, s. 82. W tym miejscu składam szczególne podziękowania dr Agacie Wolskiej z Archiwum Bazyliki

kosztów sporządzona tego dnia obejmowała następujące pozycje: [legomości] X[iędzu] *Godefridi Eichberger in Ledzini Curati: Dzwona – 12, grabarzem – 4, od szopy – 3, ministrantom – 11, kondukt – 4, exportat[io] – 10, Mszy S[więtych] 50 – 50, chłopcom – 20, wigilie – 15, dziedom chle[ba] – 3, oferta – 3, dając znać – 1⁸⁹*. Źródła te potwierdzają ponad wszelką wątpliwość, iż śmierć duchownego miała w Krakowie w dniu 13 VII 1764 roku, natomiast pogrzeb – także w Krakowie – nastąpił w dniach 14 lub 15 VII 1764 roku⁹⁰. Z zapisów tych wywnioskować można ponadto, że ciało ks. G. Eichbergera pochowane zostało na cmentarzu parafialnym wokół kościoła Mariackiego w Krakowie, być może w grobie rodzinnym Eichbergerów, zaś wysokość poniesionych z tego tytułu opłat wskazywać może na bardziej uroczysty charakter ceremonii pogrzebowej⁹¹.

Mariackiej w Krakowie za życzliwe sprawdzenie wpisów zarówno w *Percepcie, Rejestrze opłat pogrzebowych*, jak i cytowanej wcześniej *Księdze ślubów* tego kościoła z lat 1722–1756.

⁸⁹ ABMar, Rejestr opłat pogrzebowych (1737–1768), sygn. 590, nlb.

⁹⁰ J. Szczepaniak, *Nekrologium. Księga diecezji krakowskiej zmarli w latach 1749–1810*, Kraków 2010, s. 3. Według tego autora nazwisko ks. G. Eichbergera podawane było w źródłach krakowskich także jako „Binbergier”. Przekazem źródłowym wskazującym pośrednio na zgon ks. G. Eichbergera była ponadto *Institutio ad ecclesiam parochialem in Lendziny post mortem admodum reverendi Godefridi Eychberger z dnia 13 VIII 1764 r.* dla dotychczasowego plebana w Miedźnej ks. Piotra Bierońskiego. AKMK, AOff., sygn. 196, k. 114r–114v.

⁹¹ Dziękuję dr. Wojciechowi Walanusowi z Instytutu Historii Sztuki UJ za cenne uwagi dotyczące historii cmentarza wokół kościoła Mariackiego oraz udostępnienie swojego niepublikowanego jeszcze tekstu pt. *Caemeterium circa hanc Ecclesiam est amplum. O wyglądzie dawnego cmentarza przy kościele Mariackim w Krakowie*, wygłoszonego w trakcie konferencji naukowej („*Jako serce pośrodku ciała...*” *Dzieje artystyczne kościoła Mariackiego w Krakowie*)

Biblioteka parafialna i prywatna

Słowo mówione, czytane oraz rzadziej pisane było warsztatem codziennej pracy każdego duchownego omawianej doby. Nie inaczej musiało być także w przypadku ks. G. Eichbergera, choć przypuszczać można, że jego wykształcenie, literacka wrażliwość i twórczość poetycka rodziły większą niż u innych duchownych potrzebę posiadania i czytania książek. O fakcie istnienia księgozbioru będącego własnością parafii w Lędzinach posiadamy przekazy już z 1713 roku. Po śmierci ówczesnego plebana Szymona Myszkowicza (ur. ok. 1655, zm. 1713) parafia otrzymała na własność trzy dzieła w czterech tomach zapisane jej w niezachowanym testamencie tego kapłana⁹². Były to następujące książki autorów jezuitów: *Mat. Fabri pars 2da et 3tia Con. Dominicalium*⁹³, *Item Auctuarium eiusdem autoris Concium Dom. et Fest. Pars prima*⁹⁴, *Item Speculum exempl. idiomate Polonico*⁹⁵.

Książki musiały jednak ulec zniszczeniu lub zaginięciu, gdyż protokół wizytacji parafii w Lędzinach przeprowadzonej w 1720 roku przez archidiacona krakowskiego Dominika Lochmana nie wymienił ich już

---

zorganizowanej w dniach 21–23.04.2016 r. w Krakowie przez Instytut Historii Sztuki UJ, Bazylikę Mariacką oraz Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.

⁹² AAKat, APL, sygn. 13/2, *Calculatio* (1713), nlb.

⁹³ Matthias Fabri SJ, *Conciones opus tripartitum*, Coloniae Agrippinae 1642.

⁹⁴ Matthias Fabri SJ, *Concionum sylva nova seu auctuarium in dominicas et festa totius anni [...]*, Coloniae Agrippinae 1663.

⁹⁵ *Zwierciadło przykładów z roznych pisarzów, pobożnością, nauką i starożytnością przeznaczonych także z rozumnych historii i traktatów kościelnych wyjęte, naprzód przez Jana Majora Societas Iesu obiasnione, potym przez Antoniego Davroultiusa rozszerzone*, Kalisz 1690–1691.

wśród rzeczy będących jej własnością⁹⁶. Kolejna wizytacja parafii dekanatu pszczyńskiego przeprowadzona decyzją biskupa Andrzeja Stanisława Kostki Załuskiego w 1748 roku (słynne Tabele Załuskiego) przekazała jedynie lapidarną wzmiankę, iż księgi pozostające w dyspozycji ówczesnego plebana G. Eichbergera wizytator uznał za wystarczające (*sufficientes*)⁹⁷. Jako otwartą musimy pozostawić zatem kwestię prywatnego księgozbioru ks. G. Eichbergera. Pomimo szeroko zakrojonej kwerendy archiwalnej nie udało się odnaleźć nie tylko testamentu ks. G. Eichbergera, ale nawet śladu po jego istnieniu w postaci np. realizacji poszczególnych punktów *ultimae voluntatis* tego kapłana w odniesieniu do parafii przezeń zarządzanej, jak również pośmiertnego spisu mienia (*inventarium rerum derelictarum*)⁹⁸. Sporządzenie obydwu tych dokumentów nie było tymczasem kwestią dobrej woli, lecz obowiązkiem zarówno samego moribunda, jak również – już po jego śmierci –

---

⁹⁶ AKMK, AV, sygn. 19, Visitatio ecclesiarum, parochialium, prae-bendarum, capellarum, hospitalium ac confraternitatum, nec non beneficiorum in decanatu Plesnensi et Bythomiensi, in dioecesi, archidiaconatu et officialatu Cracoviensi existentium [...] (1720–1721), k. 34–42.

⁹⁷ AKMK, Tabellae ecclesiarum, k. 25. W Bojszowach natomiast (jeśli założyć, że pozostały tam książki, z których mógł korzystać także ks. G. Eichberger) wizytator zanotował, iż w 1748 r. pleban *habet sufficientes et pro usu coeomoniali et pro studio conc. etc.* (miał wystarczające i do użytku przy kościelnych ceremoniach i do studiów, kazań itd.). Zob. Tamże, k. 19.

⁹⁸ Kwerendą objęto następujące archiwa i zespoły: Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie – Acta Officialia (1763, 1764), Producta (1764); Archiwum Narodowe w Krakowie – Akta Miasta Krakowa; Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach – Archiwum parafii w Łędzinach, Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Pszczynie, Archiwum Książąt Pszczyńskich.

dziekana dekanatu, na terenie którego położona była parafia zmarłego⁹⁹. Przepisy obowiązujące w tej mierze już od czasów Soboru Trydenckiego, wielokrotnie później dopracowywane w ramach kościelnego ustawodawstwa partykularnego, w przypadku diecezji krakowskiej przyjęły w badanym przez nas okresie postać uchwał synodu diecezjalnego odprawionego w 1711 roku przez biskupa Kazimierza Łubieńskiego¹⁰⁰. Zgodnie z nimi duchowny powinien był nie tylko spisać swoją ostatnią wolę oraz wyznaczyć jej egzekutorów, ale zobowiązany był także do uczynienia stosownych legatów na rzecz działających w diecezji krakowskiej seminariów duchownych, wybranych przez siebie zakonów, krakowskiego Domu Księży Emerytów, a zwłaszcza na rzecz własnej parafii¹⁰¹. Czy zatem przebywający w Krakowie od co najmniej stycznia 1764 roku (a być może już od drugiej połowy lipca 1763 roku) ks. G. Eichberger liczył się wyłącznie z perspektywą pokonania choroby i powrotu do Łędzin, a zatem nie widział pilnej potrzeby sporządzenia testamentu pomimo przedłużającego się pobytu w Krakowie i ewentualnej pomocy brata Franciszka Eichbergera w postępowaniu konsystorskim? Za takim tłumaczeniem przemawiać może zwłaszcza do-

⁹⁹ D. Główka, *Podstawy prawne testamentów i inwentarzy pośmiertnych duchowieństwa katolickiego w Polsce w epoce potrydenckiej*, „Archaeologia Historica Polona. Studia z archeologii i historii”, T. 5, Toruń 1997, s. 203.

¹⁰⁰ *Synodus dioecesana ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Casimiro a Łubna Łubieński Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Cracoviesi, duce Severiae, celebrata Cracoviae in Ecclesia Archipresbiterali, anno Domini 1711, die 6 Octobris et aliis duobus sequentibus diebus*, Cracoviae 1711, s. 21–22, 26.

¹⁰¹ Tamże, s. 39.

kumentacja z 1769 roku dotycząca budowy nowego kościoła w Lędzinach prowadzonej przez bezpośredniego następcę plebana Eichbergera ks. Piotra Bierońskiego¹⁰². Na długiej liście fundatorów i dobrodziejów nowego kościoła św. Klemensa brakuje bowiem nie tylko nazwiska samego ks. Gotfryda Eichbergera, ale także innych członków jego rodziny (np. Józefa Eichbergera z Pszczyzny, czy też samego Franciszka Eichbergera z Krakowa)¹⁰³. Legaty na rzecz własnej parafii często przybierały także postać fundacji mszalnych wspierających dochody miejscowych księży i w związku z tym znajdowały odzwierciedlenie w protokołach wizytacji kanonicznych parafii nawet w kilkadziesiąt lat po śmierci fundatora. Jednak i w tym przypadku wizytacja ks. Franciszka Bartuzela przeprowadzona 1792 roku nie wykazała udziału plebana G. Eichbergera w tego rodzaju formie finansowania parafii w Lędzinach¹⁰⁴. Być może zatem ostatnia choroba lędzińskiego proboszcza okazała się nie tylko bardzo kosztowna, ale także zakończona nagłą śmiercią, zaś jego długotrwała nieobecność we własnej parafii na tyle rozluźniła dotychczasowe z nią więzi, iż najbliżsi krewni, ale także współpracownicy plebana nie znajdo-

---

¹⁰² AAKat, APL, sygn. 13/1, Rachunek przy murowaniu kościoła Świętego Clemensa w Lendzinach tak percepti jako y expensa pieniędzy na rzemieslnikow y materiału raznego, wybrane y widane od directora, woyta y kościelnego (1769–1771).

¹⁰³ Tamże, k. 4r-9r. Jedyńy, aczkolwiek nieprecyzyjny, zapis wskazujący na fundusze o proveniencji krakowskiej posiadał następujące brzmienie: „Z Krakowa przynieśli co tam ie prosili – 18”, [w:] Tamże, k. 11r.

¹⁰⁴ AAKat, APL, sygn. 13/33, Genuina descriptio ecclesiarum, proventuumque parochialium de Lendzin sub patronatu Serenissimi Principis de Anhalt Dynastae Plesnensis z dnia 28 VI 1792 r. k. 1r-22v.

wali racjonalnego powodu, by materialne po nim pozostałości rozliczać w postaci osobnych dokumentów¹⁰⁵.

W biografii ks. Gotfryda Eichbergera nie brakuje zatem zagadkowych fragmentów oraz pytań, na które nie potrafimy udzielić wyczerpujących odpowiedzi. Jednocześnie doskonale obrazuje ona bogactwo językowe, narodowe i kulturowe stanu duchownego omawianej doby na Górnym Śląsku. Znamienny był trwający właściwie w trakcie całego życia tego plebana jego związek z Krakowem: edukację w Akademii Krakowskiej rozpoczął jako kilkunastoletni słuchacz Wydziału Filozofii, zaś zakończył po uzyskaniu stopnia naukowego bakalaureata tamże, jak również w wieku 26 lat teologa – absolwenta Seminarium Zamkowego oraz Seminarium na Stradomiu. Więzi rodzinne sprawiły, że to właśnie w Krakowie ks. G. Eichberger dokonywał regularnych zakupów dla siebie i swoich parafii, również Kraków stał się miejscem ostatniej jego choroby i spoczynku.

Na biografię bojszowskiego i lędzińskiego plebana możemy jednak również spojrzeć przez pryzmat historii jego rodziny, a zatem w ujęciu prozopograficznym. Przybywający do Pszczyny w 1698 roku Wawrzyniec Eichberger już wówczas musiał być nie tylko dość majątnym, ale i odpowiednio ustosunkowanym człowiekiem, skoro w niedługim czasie położył podwaliny pod materialną i zawodowo–społeczną karierę własną oraz swoich synów. Gotfryd w wieku 28 lat został bowiem plebanem w Bojszowach, Franciszek ożeniony z przedstawicielką znakomitych mieszczan krakowskich z po-

---

¹⁰⁵ O problemie niewielkiej liczby zachowanych nowożytnych testamentów duchownych działających na Śląsku piszę w: H. Dudała, *Clerus decanatus*, s. 144–160.

wodzeniem rozwinął także handel winem i korzeniami, a ponadto sięgnął po wpływowe i prestiżowe stanowisko rajcy miejskiego oraz burmistrza w Krakowie; Józef Eichberger również prowadził firmę kupiecką w Pszczynie i podobnie jak Franciszek objął stanowisko tutejszego rajcy¹⁰⁶.

Czy zatem Górny Śląsk pomimo wojen – od północnej na początku XVIII wieku, aż po wojny śląskie z połowy tego stulecia – był terenem pozwalającym na tak dynamiczny rozwój karier zawodowych i majątków rodzinnych? Fenomen owej dynamiki zauważalny przecież wyraźnie w historii rodziny Eichbergerów zdaje się osłabiać możliwe argumenty o peryferyjności toczącego się tutaj życia gospodarczego, społecznego, ale także kulturalnego. Silne związki handlowe Śląska i Małopolski z różnymi ośrodkami monarchii habsburskiej dawały szansę na przepływ nie tylko poszukiwanych win i towarów korzennych, ale także stwarzały możliwość infiltracji różnorodnych prądów umysłowych. *Laurentius de Edenburg* nie przybył zatem do Pszczyny z odległej prowincji, lecz z miasta tętniącego w XVII wieku bogatym życiem gospodarczym, kulturalnym i naukowym, z którym związani byli nie tylko ówczesni wybitni teologowie ewangelicy (Johann Baptist Röschel, 1652–1712), poeci (Georg Serpilius, 1668–1723), ale także kompozytorzy (Andreas Rauch, 1592–1656 oraz Maciej Kamieński, 1734–1821)¹⁰⁷.

---

¹⁰⁶ Józef Eichberger określony został mianem *vir consularis* w zapisie chrztu córki Marianny Joanny Nepomuceny urodzonej w Pszczynie w dniu 23 V 1748 roku. AAKat, KM, sygn. 50/119, Pszczyna. Chrzty (1740–1768), k. 71r.

¹⁰⁷ H. Kathe, *Die Wittenberger Philosophische Fakultät 1501–1817*. Böhlau, Köln 2002; H. Doering, *Die gelehrten Theologen Deutschlands*

---

im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert, Bd. 4, Neustadt an der Orla 1835, s. 208–210; J. Pausz, *Andreas Rauch: ein evangelischer Musiker: 1592 bis 1656*, Wien 1992; A. Nowak-Romanowicz, *Kamieński Maciej*, [w:] *Encyklopedia muzyczna*, red. E. Dziębowska, T. 5, Kraków 1997, s. 19–20.

BEATA GAJ

Utwory plebana Eichbergera – wartość kulturowa i literacka

Biografia księdza nie jest zazwyczaj tylko biografią kapłana sprawującego posługę duszpasterską, ale i animatora kultury na danym terenie, psychologa czy mediatora lokalnej społeczności. Przykład Gotfryda Eichbergera doskonale obrazuje te właśnie dodatkowe role uczonego duchownego, związane z bogactwem językowym, narodowym i kulturowym stanu duchownego na osiemnastowiecznym Górnym Śląsku. Były to czasy, gdy idea wychowania, podkreślająca jedność nauk o starożytności i ich prymarny charakter w kształtowaniu przyszłych badaczy jakiegokolwiek innej dziedziny, wciąż jeszcze (po okresie łacińskiego renesansu) była żywa, by swój nowy złoty okres przeżyć w XIX wieku przede wszystkim na terenach należących do Niemiec¹. Dlatego do dziś *Encyc-*

---

¹ B. Gaj, *Introductio*, [w:] *Antiquitate imbuti. Uczni dawnych ziem pruskich w badaniach nad starożytnością i epokami późniejszymi*, Opole 2014, s. 5.

lopaedia Britannica nazywa ją „niemiecką edukacją”². Na zachodnich terenach współczesnej Polski również kiedyś żyli i pracowali ludzie, którzy zostali wychowani według owej „wiedzy o antyku”, co więcej, z pewnością dałoby się dobrze uzasadnić twierdzenie, że to dzięki nim, stojącym na pograniczu kultur, wielki, dziewiętnastowieczny nawrót do antyku był w ogóle możliwy³.

Znamienne w życiorysie plebana Eichbergera jest jego pozostawanie na granicy kilku kultur, doskonale scalanych poprzez kulturę łacińską. W biografii Eichbergera znaczącą rolę odgrywa jego pochodzenie (z konotacjami niemieckimi), związki z Polską, także rodzinne⁴, które zaważyły na jego edukacji. Rozpoczął ją w Akademii Krakowskiej jako kilkunastoletni słuchacz Wydziału Filozofii, zaś zakończył po uzyskaniu stopnia naukowego bakalaureata tamże, jak również w dwudziestym szó-

---

² <http://www.britannica.com/topic/Altertumswissenschaft> (dostęp 30 XI 2016).

³ Korzenie tej wielkiej idei, która warunkowała bujny rozwój badań nad starożytnością w wieku XIX, znajdują się obecnie w Polsce – główny inspirator niemieckiej *Altertumswissenschaft*, Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff pochodził z Kujaw, z okolic Inowrocławia. Warto także przyrzeć się wcześniejszej bujni rozwijającej się w języku łacińskim i w powiązaniu z różnymi konfesjami chrześcijańskimi kulturze Śląska. Por. B. Gaj, *Introductio*, s. 5–6.

⁴ Na biografię bojszowskiego i lędzińskiego plebana możemy jednak również spojrzeć przez pryzmat historii jego rodziny. W 1698 roku przybył do Pszczyny ojciec Gotfryda – Wawrzyniec Eichberger, człowiek majątny, ale i odpowiednio ustosunkowany (w niedługim czasie położył podwaliny pod materialną i zawodowo – społeczną karierę własną oraz swoich synów. I tak Gotfryd w dwudziestym ósmym roku życia został plebanem w Bojszowach, także jego bracia, Józef i Franciszek byli cenionymi członkami społeczności. Warto zwrócić uwagę zwłaszcza na Franciszka, który jako znany kupiec sięgnął także po stanowisko rajcy miejskiego w Krakowie.

stym roku życia jako teolog – absolwent Seminarium Zamkowego oraz Seminarium na Stradomiu. Właśnie w Krakowie Eichberger dokonywał regularnych zakupów księgarskich dla siebie i swoich parafii, niewykluczone jednak, a bardzo prawdopodobne, że korzystał z innych, śląskich zasobów bibliotecznych, które pozostały wierne łacinie na styku wielu kultur mimo prowadzonej w Prusach sekularyzacji i zmasowanego wprowadzania do szkół języka niemieckiego.

Cóż mógł znaleźć w tekstach łacińskich Śląska? Badania nad śląską literaturą nowołacińską, zwłaszcza te prowadzone w ostatnich latach, wykazały z jednej strony istnienie ogromnego, raczej zaniedbanego dotąd pola badawczego⁵. Z drugiej zaś strony, na przykładzie tekstów już przebadanych, można mówić o ich znacznej wartości literackiej i kulturowej oraz o istnieniu tradycji oratorsko-retorycznej⁶, bujnym rozkwicie poetyki, zwłaszcza horacjanizmu⁷, wreszcie o śląsko-gdańskiej genezie neocyceronianizmu⁸, będącego podłożem nowożytnej pro-

---

⁵ Jedną z pierwszych badaczek kultury nowołacińskiej jako części kultury śląskiej była pani profesor związana z Opolem i Katowicami – Joanna Rostropowicz. Z Jej inicjatywy zorganizowano kilka konferencji poświęconych śląskiej recepcji antyku, wydano kilka prac zbiorowych i indywidualnych m.in. *Tradycje kultury antycznej na Śląsku I i II*, red. J. Rostropowicz, Opole 1997 oraz 2003.

⁶ B. Gaj, *Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku (XVI – XVIII wiek)*, Katowice-Opole, 2007.

⁷ J. Budzyński, *Horacjanizm w liryce polsko-łacińskiej Renesansu i Baroku*, Wrocław 1985, s. 139–152.

⁸ Głównym ideologiem neocyceronianizmu jest Barłomiej Kerkerman, który był związany ze Śląskiem, zwłaszcza z jego programami edukacyjnymi, jednak żył i tworzył w Gdańsku. W tym samym czasie szkolne agony retoryczne na Śląsku pełne były mów wzorowanych na prozie Cycerona, jednym z częściej powtarzających się

zy⁹. W skarbcu kultury śląskiej język łaciński znajdował się niejako w centrum, stał się podstawowym tworzywem poetyckim do tego stopnia, że mówiono nawet o „śląskiej szkole poetów”¹⁰, a działa się tak nie tylko w wiekach XV, XVI i XVII, ale po kres żywej kultury łacińskiej, co najmniej do końca XVIII wieku.

Gotfryd Eichberger wydaje się być spadkobiercą tej wielkiej tradycji, która zwłaszcza poprzez okolicznościową poezję łacińską świadczyła o kulturze literackiej, etyce i wielkim patriotyzmie autorów. Nazywano ich *imitatores antiquorum Christiani*¹¹, bowiem do obowiązkowej dotąd zasady naśladowania starożytnych dodali nową formę *decorum*, chrześcijańskiej stosowności, która była ponadto powiązana z renesansowo-humanistyczną teorią emulacji, czyli współzawodnictwa¹². Estetyka imitacyjna, którą można rozpatrywać w różnych powiązaniach i aspektach, także intertekstualności, zaopatrzona w rozmaite stylizacje, ma wszak gdzieś u podstaw prawdziwą i oryginalną wypowiedź liryczną autora. Eichberger wpisuje się w podstawową antyczną trady-

---

zwrotów w szkolnych utworach tego okresu jest *cum Cicerone loqui* – „rozmawiać z Cyceronem”. Por. B. Gaj, *Tradycje*, s. 124.

⁹ Stara tradycja cyceroniańskiej, oratorsko bogatej i ukształtowanej dialektycznie elokwencji stała się stylem awangardowym, a jej pozycja także w następnym stuleciu jest co najmniej równoprawna, by wspomnieć wśród literatur narodowych choć Balzaka, Jonathana Swifta czy Edmunda Burke’a, jeśli nie dominująca nad tradycją attycką, reprezentowaną przez Hume’a i Voltaire’a. Tamże, s. 138.

¹⁰ S. Tync, *Z życia patriarchy wrocławskiego w dobie Renesansu*, „Sobótka” 8: 1953, s. 93.

¹¹ J. Budzyński, *Imitatores antiquorum na Śląsku XVI–XVIII wieku*, w: *Tradycje kultury antycznej na Śląsku II*, Opole 2003, s. 117.

¹² A. Budzisz, *‘Decorum’ i ‘aemulatio’ – renesansowe normy naśladowania autorów starożytnych*, w: *Studia na kulturę antyczną*, red. J. Rostropowicz, Opole 1997, s. 161–167.

cję okolicznościową, która zajmowała się najważniejszymi wydarzeniami w życiu człowieka jak narodziny, ślub i zgon, a zatem pozostawiła wzorce konkretnych utworów: *genethliakon* – *epithalamium* – *epicedium*. Swoistym zwyczajem renesansowo-barokowym było dedykowanie takich utworów przy okazji ważniejszych świąt chrześcijańskich – zwłaszcza Bożego Narodzenia. Taka jest np. geneza jednego z ciekawszych „utworów urodzinowych”, wydane w Oleśnie wiersza skomponowanego przez Caspara Cunradusa dla przyjaciela Daniela Bucretiusa z okazji narodzin syna z dedykacją z okazji Bożego Narodzenia i Nowego Roku 1607¹³.

Tymczasem ksiądz Gotfryd Eichberger w latach 1741–1746 w księdze chrztów, ślubów i pogrzebów na zakończenie każdego roku wpisywał wiersz łaciński. Szesnaście utworów doskonale odzwierciedla proporcje pomiędzy wielką antyczną trójcą liryki okolicznościowej – ilość utworów dla każdej z grup była raczej podobna, choć z biegiem czasu to *epithalamium* i *epicedium* antyczne stały się gatunkami wiodącymi, zaś gatunek sławiący narodziny połączył się z chrześcijańskimi utworami ku czci świętych w rocznice ich śmierci, czyli „narodzin dla nieba”¹⁴. Eichberger dzieli podobnie swe utwory: każdy z gatunków reprezentowany jest prawie po równo – po sześć utworów z okazji zaślubin oraz pogrzebów i cztery z okazji narodzin i chrztu. Nie są to jednak utwory kie-

---

¹³ Dokładnie: *pro strena feliciter ineuntis anni MDCVII*. Por. B. Gaj, *Ślązaczka. Pomiędzy rustica grossa i Pallas Silesiae* – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska, Opole 2010, s. 213.

¹⁴ B. M. Gaj, *Genethliakon – a Religious and Humanistic Poem-Song in Commemoration of Life or Rhetorica Approbation of Poetry?*, w: „Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education”, ed. by M.M. Tytko, vol. 1(5): 2014, s. 53.

rowane do konkretnych, pojedynczych osób, lecz do całych grup, które w danym roku narodziły się na terenie parafii i przyjęły chrzest, zawarły związek małżeński lub zmarły. Jedynym ukonkretnieniem zastosowanym przez Autora jest mowa o „zapisanych w księdze”, co oczywiście dotyczy całej księgi parafialnej i co zostaje genialnie sparafrazowane w odniesieniu do „księgi życia”, jaką prowadzi Bóg.

By zatem pozostać wiernymi antycznej chronologii, przyjrzyjmy się najpierw utworom z okazji chrztu, który zwłaszcza na Śląsku był często prawie bezpośrednim wydarzeniem po narodzinach¹⁵. Pleban z Bojszów, podsumowując rok 1741 pisze tak:

*Horum hic Nomina, a me conscripta sint et
In Tuo pientissime Jesu inscripta libro vitae
Qvam et meus pusillus, et indignus anni huius Labor*

*Oto imiona tych, którzy przeze mnie spisani
Niechże i w Twej księdze życia zostaną wyrzuci.
O najłaskawszy Jezu, jakże mały i niegodny mój tegoroczny trud!*¹⁶

---

¹⁵ Według badań etnografów związane było to z wysoką śmiertelnością niemowląt – dzieci chrzczono więc często od razu po narodzinach – do kościoła zawoził je ojciec i zazwyczaj było to święto jego i jego rodziny. Świętem matki i jej rodziny była z kolei rocznica chrztu dziecka, stąd popularne na Śląsku „roczki”. Por. J. Bahlcke, Śląsk i Ślązacy, Warszawa 2001, s. 300.

¹⁶ Jedna z wersji tłumaczenia utworu Eichbergera autorstwa B. Gaj. Pozostałe translacje w tekście, jeśli nie zaznaczono inaczej – także B. Gaj.

Utwór, wykazujący znajomość *coniunctivi optativi* świadczy o erudycji autora i zapowiada takie właśnie krótkie epigramy, nawiązujące do antycznej poezji neoteryków, chętnie wskrzeszanej przy końcu kultury łacińskiej, a dziś kojarzone z lapidarnym obrazkiem słownym w poezji japońskiej, zwanym *haiku*¹⁷ i stosowanym do opisu codzienności. Niepokoi jedynie ostatni wers utworu – czyżby była to gorzka refleksja plebana nad dziećmi w parafii? Rok później, tj. w 1742 r. ksiądz-poeta pisze z kolei przede wszystkim o wartości chrztu. *Lavacrum Baptismatis*, czyli owo oczyszczenie się przez chrzest zgodnie z Bożym zamysłem oraz życzeniem kapłana ma stać się głównym, aczkolwiek nie jedynym, zabezpieczeniem przed złem. Pomocniczym sakramentem jest wszak sakrament pokuty, z którego oby wierni nie wahali się korzystać! Utwór kończy się błaganiami o Boże miłosierdzie dla wiernych i dla ich plebana. Ostatnie dwa utwory związane z narodzinami młodych chrześcijan pochodzą z lat 1744 i 1745. Pierwszy mówi o potrójnych narodzinach istoty ludzkiej: narodzinach ciała i powstaniu duszy oraz przejściu w świat Boga. Dwom ostatnim typom narodzin, szczególnym i metaforycznym, przypisuje Eichberger wartość zdecydowanie większą niż samym narodzinom fizycznym. A zatem to dzień poczęcia, gdy Bóg tworzy sferę duchową człowieka, jest tym szczęśliwszym niż dzień urodzin, bowiem to od tego momentu człowiek może wędrować ku trzecim narodzinom, wraz z którymi rozpościera się przed nim „Królestwo Nieba”. Ostatni utwór stylizowany na *genethliacon*, poświęcony

---

¹⁷ Por. współczesne konotacje śląskie z haiku: Bradius V. Maurus III, *Autumni Silesiaci: haicua latina / Śląska jesień: łacińskie haiku*, red., przekł. [z łac.] i oprac. Z. Kadłubek, D. Rott, Katowice 2001

jest „świętej fali chrztu”, która to *unda Baptismatis* obmywa i wynosi znów na powierzchnię „niebiańskie potomstwo”, ponieważ spadło niegdyś w odmętę z powodu grzechu pierworodnego.

Utwory, których prototypem gatunkowym było *epithalamium*, opisuje bojszowski pleban jako zawarte z powodu miłości cielesnej (*amor*) i woli Boga (*Sancta Voluntas*) jednocześnie. Utwory te powstały w końcu lat 1741–1746. Najciekawszy wydaje się epigram z roku 1744:

*Dicentes fatui solum connubia fallunt
puros contractus vincla profana fore.
Vincula sunt via, Sunt Thalami intemerati
Eadem secreta haec Mystica Paulus habet.*

Głupcy mówią: „Śluby tylko przywodzą do upadku,
A świeckie związki są czyste”
Tymczasem czyste więzy małżeńskie są drogą –
Takie tajemnice duchowe objawia św. Paweł.

Treść powyższego utworu jest istotna nie tylko z uwagi poprawność stylistyczną i zgrabne łańciskie ujęcie, ale i z powodu istotnej informacji kulturowej, związanej z osiemnastowieczną modą ślubów państwowych, która miała związek z laicyzacją prawa małżeńskiego, jaka dokonywała się w państwach z dominującą pozycją wyznań reformowanych i mogła prawdopodobnie być inspiracją dla rewolucyjnej Francji. Byłby to zatem ślad jej historycznej recepcji na Śląsku z punktu widzenia kapłana katolickiego, dla którego małżeństwa są rzeczywistością mistyczną. Temu przekonaniu daje wyraz zwłaszcza w utworze z roku 1741, gdy pisze o „potrójnym” szczęściu małżeńskim związanym z oddaniem się Bogu, Najświęt-

szej Maryi Pannie oraz świętemu Józefowi. W utworze napisanym rok później także mamy do czynienia z trójpodziałem, gdy mowa o chronologii małżeństwa: miłość, wola i chwała są tu wyznacznikami zarówno zamysłu Boga, jak i poszczególnych etapów życia małżonków. Wdzielnym znakiem powiązania małżonków jest plebańska (w tekście: pastoralna) stuła, którą związano dłonie nowożeńców, natomiast rzeczywistość może powiązać ich Jezus-*Virtus*, cnota, rozumiana także w łacinie jako doskonałość pod każdym względem, zatem osiągnana jedynie z pomocą Boga i Najświętszej Dziewicy (utwór z roku 1743). Największym wrogiem małżeństwa jest szatan, który przeniósł pewne aspekty życia dwojga zjednoczonych przez Boga ludzi wraz z upadłymi aniołami aż na dno piekiel (*ima loca*), jednak tym, co „naprawia”, czyli największą pomocą dla małżonków jest świadomość cierpienia Chrystusa (utwór z końca 1745r). Właśnie Chrystus uczynił bardziej świętym (*sanctius*) i tak już święty w zamysle Boga związek ludzi, którego głównym celem od stworzenia człowieka jest **konieczność**¹⁸ powiększania rodu ludzkiego, co dobitnie podkreśla zastosowane przez autora epigramu *participium futuri passivi* (*gens cumulanda*), będące składnikiem wypowiedzi oznaczających konieczność i godność działania.

Ostatnia grupa utworów Eichbergera to epigramy związane ze śmiercią, pogrzebem i szansą na życie wieczne. Podstawowym celem jest upamiętnienie i polecenie Bogu tych, co odeszli w „minionym roku”:

---

¹⁸ Podkreślenie B. Gaj, które ma dobitniej wskazać na zastosowaną w oryginale łacińskim składnię.

*Annus quos lapsus hic eddit orbi
Inducat coelo, cura Paterna Dei.*

*Rok ten miniony, [ludzi], których wydał na świat,
niech wprowadzi do nieba dzięki ojcowskiej trosce Boga¹⁹*

Powyższy utwór najprawdopodobniej odnosi się do dzieci, być może nawet do dzieci, których ochrzcić nie zdążono, ale które weszły do nieba dzięki Bożej (ojcowskiej) Opatrzności. W innych utworach pleban prosi Boga, by uczynił zapisanych w księdze zmarłych „godnymi Swej Światłości” (*nunc ergo dignos effice Lucem tuam* – utwór z roku 1742) lub prosi dla nich o miłosierdzie, którym mogliby zostać przyodziani jak szatą (*nunc veste aeterna miseratio vestiat illos* – utwór z roku 1743). Podobnie jak w odniesieniu do ślubów małżeńskich, tak i w temacie śmierci autorytetem dla Eichbergera pozostaje święty Paweł, jak w poniższym utworze z roku 1744:

*In vita Paulus cupiebat corpore solvi.
Cur? Quia noscebat, quia mors est ianua vitae.
Est non mors omnis vita est et Porta Salutis.
Solum mors iusti mors Sancti talis habetur.
O utinam vobis hic scriptis Porta Salutis
Esset mors vestra, meam demum Numen adoro.*

*Za życia Paweł pragnął uwolnić się od ciała.
Dlaczego? Ponieważ spostrzegł, że śmierć jest bramą życia.
Lecz nie każda śmierć jest życiem i Bramą Zbawienia.*

---

¹⁹ Utwór z roku 1743 zamieszczony został w księdze chrztów (sic!), co może oznaczać, że ową grupę wprowadzoną do nieba dzięki „ojcowskiej trosce Boga” stanowiły nowonarodzone dzieci.

*Za taką uchodzi jedynie śmierć sprawiedliwego i świętego
Oby dla was tu zapisanych Bramą Zbawienia
była wasza śmierć. Poprzez moją uczczę w końcu
Boski Majestat.*

Powyższy utwór jest więc jednocześnie modlitwą za zmarłych i przestrogą dla żyjących (z powołaniem się na autorytet św. Pawła). Najbardziej ciekawić może czytelnika osobiste świadectwo plebana zamieszczone na końcu: nie ma on wątpliwości, że jego własna śmierć uczci „Boski Majestat” (*Numen*). Ostrzeżeniem-refleksją wobec kondycji ludzkiego żywota jest ostatni utwór z serii epicediów, pochodzący z roku 1745 dwuwiersz, skierowany do anonimowego... spadkobiercy. Być może była to jakaś refleksja po zakończonym obrzędzie pogrzebowym, w którym uczestniczył nader radośnie jakiś spadkobierca zmarłego. „Śmiejesz się – mówi doń Eichberger – tymczasem w każdej chwili może wybić i twoja godzina”.

Do takiej refleksji, by myśli swe kierować nie ku doczesności, ale w każdej życiowej sytuacji ku Bogu, wzywa po łacinie, a więc w języku ponadczasowym i ważnym dla wielu kultur – śląski pleban Eichberger. Pisząc swe epigramy dawał dowód łączności z wielką kulturą łacińską oraz przynależności do kultury literackiej Śląska, a jednocześnie przykład reakcji na współczesne mu trendy kulturowe i wyraz szczerego zatroskania duszpasterskiego. W badaniach śląskoznawczych prawie wcale, aczkolwiek z chwalebnyymi wyjątkami²⁰, nie wspomina się o takich właśnie przedstawicielach wykształconego

---

²⁰ Por. K. Dola, *Kształcenie wrocławskiego duchowieństwa diecezjalnego do XVIII wieku*, [w:] *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*, red. A. Barciak, Katowice 2002, s. 61–73.

duchowieństwa, którzy w swej pracy duszpasterskiej odwoływali się wciąż do kultury łacińskiej. Może warto byłoby przejrzeć wiele starych ksiąg parafialnych, notatek na marginesach i okładkach, by poznać szerzej sylwetkę śląskiego kapłana katolickiego, na ogół świetnie wykształconego i zaprawionego w dysputach z otaczającym go często środowiskiem protestanckim, nie tracącego jednak czasu na jałowe spory, ale akcentującego rzeczy najbardziej istotne w życiu każdego człowieka – jego rodzenie się co do duszy i ciała, przyjmowane sakramenty i składane ślubowania, wreszcie gotowość do ostatniej podróży życia. Eichberger był na nią dobrze przygotowany, „a czy ty jesteś przyszły Czytelniku?” – zdaje się mówić do nas poprzez lapidarne, a pełne treści zapiski.

HALINA DUDAŁA, BEATA GAJ

Nota edytorska

Utwory ks. Gotfryda Eichbergera zapisane zostały przez niego na kartach księgi metrykalnej parafii w Bojszowach. Księga przechowywana jest w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach (Zbiór ksiąg metrykalnych, sygn. 50/22). Jest ona przykładem dudki o wymiarach 10,5 cm x 32 cm, zawierającej trzy serie wpisów metrykalnych w języku łacińskim: chrzty (1725–1789), śluby (1725–1789) oraz pogrzeby (1725–1783). Licząca 319 numerowanych kart jednostka archiwalna prawdopodobnie na początku XX wieku została poddana ingerencji introligatorskiej, toteż pozbawiona jest oryginalnej oprawy, zaś na współczesnej (jak również na grzbiecie) wyłoczono w języku niemieckim napis: „Taufen Trauungen Begräbnisse von 1725–89”.

Każdy z łacińskich epigramów opatrzony został numerem porządkowym oraz znajdującym się pod tłumaczeniem utworu objaśnieniem jego lokalizacji w księdze metrykalnej z Bojszów. Transkrypcja utworów nie sprawiała większych trudności, za wyjątkiem epigramu drugiego. Jest to bowiem utwór najdłuższy, zaś rozmiary

dudki już dla ks. G. Eichbergera musiały stanowić naturalne ograniczenie powodujące konieczność zapisu wiersza pismem nieco drobniejszym, bardziej ściśniętym, a w związku z tym także nieczytelnym. Trzy z prezentowanych epigramów (nr 2, 9, 14) opublikowane zostały w 2015 roku¹, sam natomiast fakt twórczości poetyckiej bojszowskiego plebana zauważony został już w 1932 roku².

---

¹ H. Dudała, *Clerus decanatus*, s.142–143.

² Ks. Jan Kudera w zamieszczonym na łamach „Gościa Niedzielnego” artykule dotyczącym historii parafii w Bojszowach podał, iż tamtejszy pleban ”[...] miał żyłkę poetycką i pozostawił w księgach kościelnych szereg niezłych poezyj łacińskich”. „Gość Niedzielny”, 1932, R. X, nr 30, s. 4–6.

KS. GOTFRYD KAROL EICHBERGER

Epigramy

Transkrypcja (Halina Dudała, Beata Gaj)

Tłumaczenie (Beata Gaj)

[1]

Horum hic Nomina, a me conscripta sint et
In tuo pientissime Jesu inscripta libro vitae
quam et meus pusillus, et indignus Anni huius
Labor!

Oto ich imiona, które przeze mnie zostały spisane
I w Twojej księdze życia niech będą wyrzyte, o najłaskawszy
Jezu.
O jakże mały i niegodny mój tegoroczny trud!

[Chrzty, koniec 1741r., k. 38r]

[2]

Da O Sanctissime Pastor et vere Zelator Animarum, ut
[hi] receptam
innocentiae candorem per Lavacrum Baptismatis
in vita [retineant], ne mortali ingrediant stupro.
Quos vero pro fragilitate humana tunc primum
candorem detrivisse contigerit et donum novum per
poenitentiam
veram restitutam a te habent. Mihi vero
indigno peccatori sis propitius per viscera misericordiae
plena Genitricis tuae te supplex et proprius oro.

Daj o najświętszy Pasterzu i zaprawdę Zbawco dusz,
by oni zachowali przyjęty przez obmycie chrztu blask
niewinności,
kroczyli drogą życia, a nie grzechu śmiertelnego.
Gdyby jednak zniszczyli ów pierwszy blask z powodu
ludzkiej słabości,
w darze od Ciebie otrzymują nowy – przez szczerą
spowiedź)

Dla mnie zaś niegodnego grzesznika bądź miłosierny
Przez łono Twej Rodzicielki miłosierdzia pełne,
Błagam Cię pokornie i ja sam

[Chrzty, koniec 1742r., k. 39v]

[3]

Annus quos lapsus hic eddit orbi
Inducat coelo, cura Paterna Dei.

Ludzi, których tu wydał na świat miniony rok,
Niech wprowadzi do nieba dzięki ojcowskiej trosce Boga.

[Chrzty, koniec 1743r., k. 41r]

[4]

Felix illa Dies hominis, quae conscia partus
Ortus ast quae animae conscia, pretior
His binis felicior est certe illa Diebus
Quaequae homini pandit, Regna beata poli.

Szczęśliwym dniem człowieka jest dzień narodzin,
Natomiast cenniejszym jeszcze – dzień powstania duszy.
Od nich obu z pewnością ten jest szczęśliwszy,
który błogosławione królestwa nieba rozpościera przed
człowiekiem.

[Chrzty, koniec 1744r., k. 42r]

[5]

O ter felices hic scriptos, terque beatos!
Vos sobolem coeli protulit unda sacer
Nam fructus vetitus privavit sorte beata
Christi baptismus, reddit et iura Poli.

Och, wy tu wpisani po trzykroć szczęśliwi jesteście, po
trzykroć błogosławieni!
Was – potomstwo niebiańskie wydobyła z głębin święta
fala.
Bo chociaż zakazany owoc pozbawił was szczęśliwego
losu,
To jednak chrzest przywrócił go i nadał prawa Niebios.

[Chrzty, koniec 1745r., k. 43v]

[6]

Et haec Matrimonia sint in Maiorem Dei
ter Optimi Maximi Gloriam, et Sacratissimae
Virginis Desponsatae, eiusque Sponso Sancto
Iosepho Honorem contracta, et Benedicta.

Niechaj te związki małżeńskie zawarte będą ku większej
chwale Boga
Po trzykroć Największego i Najwyższego
I ku czci Najświętszej Dziewicy Oblubienicy oraz jej
Oblubieńca
Świętego Józefa niech zostaną pobłogosławione.

[Śluby, koniec 1741r., k. 93r]

[7]

Hos quos iunxit Amor, iunxit Tua Sancta
Voluntas,
Omnipotens Numen, Conditor atque Sator.
Da peto per illos tua crescat gloria
Terris.
Muri caelestes aedificentur age.

Tych, których złączyła Miłość, złączyła Twa Święta
Wola,
Wszemmocne Bóstwo, Stwórca a zarazem Ojciec.
Daj, proszę, by przez nich wzrastała Twa chwala
na Ziemi.
Spraw, by wznoszono niebiańskie budowle.

[Śluby, koniec 1742r., k. 194r]

[8]

Haec Pastoralis strinxit Connubia, virtus
Jesus confirmet, cum sponso Virginis Almae.

Małżeństwa, które związał pastorał,
Niech umacnia Jezus – Wzór doskonałości
Wraz z Oblubieńcem Błogosławionej Dziewicy.

[Śluby, koniec 1743r., k. 194r]

[9]

Dicentes fatui solum connubia fallunt
puros contractus vincla profana fore.
Vincula sunt via, Sunt Thalami intemerati
Eadem secreta haec Mystica Paulus habet.

Głupcy mówią: „Śluby tylko przywodzą do upadku,
A świeckie związki są czyste”
Tymczasem czyste więzy małżeńskie są drogą -
Takie tajemnice duchowe objawia św. Paweł.

[Śluby, koniec 1744r., k. 195r]

[10]

Lucifer e coelo lapsus, qui mente superba
Aligerum partem traxit ad ima Loca.
Et sic vastavit coelestia regna scelestus.
Passio quae reparat Christi mundique Creator
Per custos nexus connubiale thorum.

To Lucyfer strącony z nieba (jest tym), który w pysznym
zamyśle
Uskrzydloną część przeniósł do piekieł.
I tak występki zniszczył niebiańskie rządy.
Tym, co naprawia, jest cierpienie Chrystusa i Stwórcy
świata,
strzegąc więzi małżeńskiej.

[Śluby, koniec 1745 r., k. 195v]

[11]

Quod Deus instituit Hominum pro gente
cumulanda
Sanctius in terra fecit Jesus Galileae.

To, co Bóg ustanowił dla rodzaju ludzkiego,
Który winien się mnożyć,
Uświęcił Jezus na ziemi galilejskiej.

[Śluby, koniec 1746 r., k. 196r]

[12]

Et mortuis his ovibus Deus ter Optimus donet requiem
Aeternam.

I tym zmarłym owieczkom Bóg po trzykroć najlepszy
oby dał odpoczynek wieczny.

[Pogrzeby, koniec 1741r., k. 265v]

[13]

Qui vitae mortis summus moderator habetis
His propilius sis bonitate tua.
Nam te viventes Spe sancta et fide colebant.
Nunc ergo dignos effice Lucem tuam.

Ty, który jesteś uważany za Najwyższego Władcę życia
i śmierci,
W dobroci swej racz się do nich przybliżyć.
Ponieważ jako żyjący czcili Cię w świętej wierze i nadziei,
Więc teraz uczyni ich godnymi Twego Światła.

[Pogrzeby, koniec 1742 r., k. 266r]

[14]

Lex tua mortali spoliavit corpore scriptos
Nunc veste aeterna miseratio vestiat illos.

Jako że wyrok Twój pozbawił ciała (tu) zapisanych,
Teraz niech miłosierdzie otuli ich wieczną szatą.

[Pogrzeby, koniec 1743 r., k. 266v]

[15]

In vita Paulus cupiebat corpore solvi.
Cur? Quia noscebat, quia mors est ianua vitae.
Est non mors omnis vita est et Porta Salutis.
Solum mors iusti mors Sancti talis habetur.

O utinam vobis hic scriptis Porta Salutis
Esset mors vestra, meam demum Numen adoro.

Za życia Paweł pragnął uwolnić się od ciała.
Dlaczego? Ponieważ spostrzegł, że śmierć jest bramą
życia.

Lecz nie każda śmierć jest życiem i Bramą Zbawienia.
Za taką uchodzi jedynie śmierć sprawiedliwego
i świętego.

Oby dla was tu zapisanych Bramą Zbawienia
była wasza śmierć. Poprzez moją uczczę w końcu Boski
Majestat.

[Pogrzeby, koniec 1744 r., k. 267r]

[16]

Heres si scires unum tua Tempora mensem!
Rides! Cum non sit forsitan hora tua!

Spadkobierco, o gdybyś znał jeden miesiąc
(przeznaczonego ci) twego czasu!
Śmiejesz się! Oby nie wybiła akurat twoja godzina!

[Pogrzeby, koniec 1745 r., k. 267v]

Wykaz źródeł i literatura

1. Źródła rękopiśmienne

Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach

Zbiór ksiąg metrykalnych 50/100, 50/101, 50/102, 50/96,
50/98, 50/119, 50/22, 50/97, 50/99, 50/132
Archiwum parafii w Łędzinach 13/1, 13/2, 13/33

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

Acta Officialia 166, 172, 182, 196
Acta Visitationis 19
Liber Ordinatum 9
Tabellae ecclesiarum 7
Producta

Archiwum Narodowe w Krakowie

Akta miasta Krakowa 3201, 3198, 3199

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Pszczynie

Archiwum Książąt Pszczyńskich VIII-937, VIII-990, IX-
744, IX-621
Akta miasta Pszczyny 236

Archiwum Parafii Mariackiej w Krakowie

Rejestr opłat pogrzebowych 590
Percepta Kościoła Archiprezbiterialnego 192
Liber copulatorum 503

2. Źródła drukowane

- Dudała Halina, *Clerus decanatus Plesnensis w świetle protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich z lat 1691–1756. Edycja źródłowa*, Katowice 2015.
- Schaeffer Henryk Wilhelm Fryderyk, *Kronika wolnego państwa stanowego a od 1827 r. księstwa pszczyńskiego*, Część I i II, opr. Bronisława Spyra, Pszczyna 1998.
- Statuta nec non liber promotionum ordinis in Universitatae studiosorum Jagiellonicae ab anno 1402 ad annum 1849*, ed. Josephus Muczkowski, Cracoviae 1849.
- Sygański Jan, *Metryki kościoła Maryackiego i katedry na Wawelu w Krakowie*, Lwów 1912.
- Synodus dioecesana ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino D. Casimiro a Łubna Łubieński Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopo Cracoviesi, duce Severiae, celebrata Cracoviae in Ecclesia Archipresbiterali, anno Domini 1711, die 6 Octobris et aliis duobus sequentibus diebus*, Cracoviae 1711.

Opracowania

- Szramek Emil, *Śląsk jako problem socjologiczny. Próba analizy*, Katowice 1934.
- Pszczyna. Monografia historyczna*, t.1, red. Ryszard Kaczmarek, Jerzy Sperka, Pszczyna 2014.
- Poloczkowa Barbara, *Materiały archiwalne o ośrodku protestanckim w Cieszynie w latach 1585–1644*, „Pamiętnik Cieszyński”, T. 5, Cieszyn 1992, s. 78–84.
- Kowalski Waldemar, *Wielka imigracja. Szkoci w Krakowie i Małopolsce w XVI – pierwszej połowie XVII wieku*, Kielce 2014.
- Bieniarzówna Janina, *Laskiewicz Jan Laurenty* (ok. 1715–1796), [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XVI, Kraków 1971, s. 522–523.

- Bieniarzówna Janina, *Laskiewicz (Laskowic) Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XVI, s. 523.
- Baczkowska Wanda, *Mamczyński Stanisław Sebastian*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XIX/3, zeszyt 82, Kraków 1974, s. 462–463.
- Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa*, red. Bogdan Kasprzyk, Kraków 2010.
- Noga Zdzisław, *Urzednicy miejscy w Krakowie. Część 2: 1500–1794*, Kraków 2008.
- Chmiel Adam, *Domy krakowskie: ulica Floryańska*, Cz. 1, Kraków 1917.
- Dzieje Krakowa*, red. Janina Bieniarzówna, Jan Marian Małeczki, t. 2, *Kraków w wiekach XVI–XVIII*, Kraków 1994.
- Polak Jerzy, *Pszczyna w okresie habsburskim 1517–1740. Dzieje polityczne i militarne miasta*, [w:] *Pszczyna. Monografia historyczna*, red. Ryszard Kaczmarek, Jerzy Sperka, t. 1, Pszczyna 2014, s. 152–227.
- Musioł Ludwik, *Pszczyna. Monografia historyczna*, Katowice 1936.
- Krisch Andrés, *Religionsgeschichte einer multikonfessionellen Stadt*, „Geographisches Jahrbuch Burgenland“, Bd. 33 (2009), s. 102–111.
- Krisch Andrés, *Die ethnische Geografie von Ódenburg (Sopron)*, „Geographisches Jahrbuch Burgenland“, Bd. 33 (2009), s. 85–101.
- Žalta Anja, *Protestantizem in bukovništvo med koroškimi Slovenci*, *Anthropos* (Ljubljana), letnik 36 (2004), številka 1/4, s. 59–72.
- Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628*, hg. von France M. Dolinar–Maximilian Liebmann–Helmut Rumpel–Luigi Tavano, Graz–Wien–Köln 1994.
- Urban Waclaw, *Mikołaj Rej na posiedzeniu Kapituły Krakowskiej (Z dziejów jego kryptoprotestantyzmu do 1550 r.)*, „Kieleckie Studia Filologiczne”, Kielce 1998, T. 12, s. 7–10.

- Kacprzak Marta M., *Z problemów reformacji XVI wieku. „Kryptoreformacja” – erazmianizm – eklezjologia. Postulaty badawcze dla historii literatury i kultury polskiej*, [w:] *Reformacja w dawnej Rzeczypospolitej i jej europejskie konteksty. Postulaty badawcze*, red. Piotr Wilczek, Michał Choptiany, Jakub Koryl, Alan Ross, Warszawa 2014, s. 15–18.
- Kriegseisen Wojciech, *Stosunki wyznaniowe w relacjach państwo-kościół między reformacją a oświeceniem (Rzesza Niemiecka – Niderlandy Północne – Rzeczpospolita polsko-litewska)*, Warszawa 2010.
- Peschek Christian A., *Zur Geschichte der Krypto-Calvinismus in der Lausitz*, „Neues Lausitzisches Magazin“, Bd. 22 (1844), s. 358–378.
- Herte Adolf, *Kryptocalvinismus*, [w:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, Bd. VI, red. Michael Buchberger, Freiburg im Breisgau 1934, s. 284–285.
- Polak Jerzy, *Erdmann II Promnitz. Wolny pan na Pszczynie i Żarach (1683–1745)*, Pszczyna 1996.
- Rostworowski Emanuel, *Czasy saskie (1702–1764)*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1354–1764*, T. I, red. Kazimierz Lepszy, Kraków 1964, s. 353–424.
- Bączkowicz Franciszek, *Z dziejów domu stradomskiego*, „Rocznik Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo”, R. 19 (1913), s. 22–36.
- Dukała Jan, „*Ratio studiorum*” w seminariach diecezjalnych pod zarządkiem księży misjonarzy (1675–1864), „*Nasza Przyszłość*”, T. 61 (1984), s. 149–161.
- Dukała Jan, *Szkoła księży misjonarzy*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, T. II: *Od Odrodzenia do Oświecenia*, Cz. 2: *Teologia neoscholastyczna i jej rozwój w akademiach i szkołach zakonnych*, red. Marian Rechowicz, Lublin 1975, s. 103–170.

- Archiwum Diecezjalne w Tarnowie. Historia i zasób*, red. Stanisław Tokarski, Jacek Słowik, Marek Podgórski, Angela Sołtys, Tarnów 2015.
- Kracik Jan, *Vix venerabiles. Z dziejów społecznych niższego kleru parafialnego w archidiakonacie krakowskim w XVII-XVIII wieku*, Kraków 1982.
- Gloger Zygmunt, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, T. III, Warszawa 1902.
- Gloger Zygmunt, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, T. IV, Warszawa 1903.
- Murawiec Wiesław, Komorowski Adam Ignacy h. Korczak, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, Warszawa 1982, T. 2, s. 333–334.
- Szczepaniak Jan, *Katalog duchowieństwa diecezjalnego zestawiony na podstawie krakowskich ksiąg święceń (1646–1789)*, J-M, Kraków 2008.
- Szczepaniak Jan, *Nekrologium. Księża diecezji krakowskiej zmarli w latach 1749–1810*, Kraków 2010.
- Główka Dariusz, *Podstawy prawne testamentów i inwentarzy pośmiertnych duchowieństwa katolickiego w Polsce w epoce potrydenckiej*, „*Archaeologia Historica Polona. Studia z archeologii i historii*”, T. 5 (1997), s. 203–210.
- Kathe Heinz, *Die Wittenberger Philosophische Fakultät 1501–1817*. Böhlau, Köln 2002.
- Döring Heinrich, *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert*, Bd. 4, Neustadt an der Orla 1835, s. 208–210.
- Pausz Josef, *Andreas Rauch: ein evangelischer Musiker: 1592 bis 1656*, Wien 1992.
- Nowak-Romanowicz Alina, Kamieński Maciej, [w:] *Encyklopedia muzyczna*, red. Elżbieta Dziębowska, T. 5, Kraków 1997, s. 19–20.
- Gaj Beata, *Introductio*, [w:] *Antiquitate imbuti. Uczeni dawnych ziem pruskich w badaniach nad starożytnością i epokami późniejszymi*, red. Beata Gaj, Opole 2014, s. 5–6.

- Tradycje kultury antycznej na Śląsku I*, red. Joanna Rostropowicz, Opole 1997.
- Tradycje kultury antycznej na Śląsku II*, red. Joanna Rostropowicz, Opole 2003.
- Gaj Beata, *Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku (XVI–XVIII wiek)*, Katowice-Opole, 2007.
- Budzyński Józef, *Horacjanizm w liryce polsko-łacińskiej Renesansu i Baroku*, Wrocław 1985.
- Tync Stanisław, *Z życia patriarchy wrocławskiego w dobie Renesansu*, „Sobótka” 8: 1953, s. 69–123.
- Budzyński Józef, *Imitatores antiquorum na Śląsku XVI–XVIII wieku*, [w:] *Tradycje kultury antycznej na Śląsku II*, red. Joanna Rostropowicz, Opole 2003, s. 117–138.
- Budzisz Andrzej, *‘Decorum’ i ‘aemulatio’ – renesansowe normy naśladowania autorów starożytnych*, [w:] *Studia na kulturę antyczną*, red. Joanna Rostropowicz, Opole 1997, s. 161–167.
- Gaj Beata, *Ślązaczka. Pomiędzy rustica grossa i Pallas Silesiae – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska*, Opole 2010.
- Gaj Beata, *Genethliakon – a Religious and Humanistic Poem-Song in Commemoration of Life or Rhetorica Approbation of Poetry?*, [w:] „Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education”, ed. by Marek Mariusz Tytko, vol. 1(5): 2014, s. 45–60.
- Bahlcke Joachim, *Śląsk i Ślązacy*, Warszawa 2001.
- Autumni Silesiaci: haicua latina / Śląska jesień: łacińskie haiku*, red., przekł. [z łac.] i oprac. Zbigniew Kadłubek, Dariusz Rott, Katowice 2001.
- Dola Kazimierz, *Kształcenie wrocławskiego duchowieństwa diecezjalnego do XVIII wieku*, [w:] *Kultura edukacyjna na Górnym Śląsku*, red. A. Barciak, Katowice 2002, s. 61–73.
- Kudera Jan, *Parafia Bojszowy*, „Gość Niedzielny”, R. X (1932), nr 30, s. 4–6.

Publikacje internetowe

- A.Krisch, *A soproni németek története a 13. századtól a kitelepítésükig*, „Történelmi Magazin“, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_soproni_nemetek_tortenete_a_13_szazadtol_a_kitelepitesukig/ [dostęp: 03.11.2016].
- A. Krisch, *A soproni bor: a kékfrankos legendája*, „Történelmi Magazin“, 2004/1, [w:] http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_soproni_bor_a_kekfrankos_legendaja/ [dostęp 03.11.2016].
- Encyclopaedia Britannica*, [w:] <http://www.britannica.com/topic/Altertumswissenschaft>. [dostęp 30.11.2016].

Indeks nazwisk i nazw geograficznych

W nawiasach okrągłych zamieszczono oboczności występujące w cytowanych źródłach archiwalnych zarówno w przypadku nazwisk, jak i nazw geograficznych. Z opisów bibliograficznych uwzględniono wyłącznie autorów publikacji, których nazwiska zapisano kursywą.

Aichberger Elżbieta (Elisabeth) 17	Aichenberger, zob. Eichberger
Aichberger Jakub (Jacob) 17	Aichinberger, zob.
Aichberger Jerzy (Georg) 17	Eichberger
Aichberger Krystyna (Christine) 17	Aichinberk, zob. Eichberger
Aichberger Maciej (Mathias) 17	Aichynberger, zob. Eichberger
Aichberger Wit (Vit, Vid) 17	Albergert, zob. Eichberger
Aichbergerin Marianna, zob. Eichberger	Alpy Węgierskie 16
Marianna, żona	Anna, matka Maryi, święta 35
Franciszka	<i>Bączkowicz Franciszek</i> 28
Aichbergerowna Barbara, zob. Eichberger Barbara, córka Wawrzyńca	<i>Bahlcke Joachim</i> 56 Balurski Jerzy, ksiądz 36 Balzac Honoré de 54

- Bartuzel Franciszek, ksiądz
47
- Bibrzycki Stanisław, ksiądz
32
- Biczalkiewicz Jakub,
dominikanin 36
- Bieniarzówna Janina* 18–20
- Bieroński Piotr, ksiądz 43,
47
- Bieruń 20, 32, 35, 41
- Bojszowy 10, 30–33, 36, 37,
45, 48, 52, 56, 63, 64
- Brunner Walter* 24
- Bryzkowski Zygmunt,
ksiądz 36
- Bucretius Daniel 55
- Budapeszt 16
- Budzisz Andrzej* 54
- Budzyński Józef* 53, 54
- Bujaków 20
- Burke Edmund 54
- Bytom 35, 36
- Cebulka Fryderyk, ksiądz
20, 31, 33, 36
- Center Jan Michał 13, 21
- Chełm Śląski 35
- Chmiel Adam* 20
- Choroszewicz Agnieszka,
żona Jana Chryzostoma
20
- Choroszewicz Jan
Chryzostom 20
- Choroszewicz Rozalia 20
- Christians Gottlieb 25
- Cunradus Caspar 55
- Cyceron 53, 54
- Czechy 10, 17
- Czerneczki (imię nieznane)
40
- Dąbrowa Tarnowska 28
- Doering Heinrich* 49
- Dola Kazimierz* 61
- Dolny Śląsk 33
- Dudała Halina* 26, 27, 30,
33, 34, 36, 39, 48, 64
- Dukała Jan* 28
- Dzieckowice 36
- Edenburg, zob. Ödenburg
- Edynburg 15
- Eichberg, zob. Eichberger
- Eichberger (Eichbergerin)
Barbara, córka
Wawrzyńca 13, 21, 25
- Eichberger Agnieszka, córka
Franciszka 20
- Eichberger Bartłomiej
Augustyn
(Bartholomaeus
Augustinus), syn
Wawrzyńca 13, 23
- Eichberger Eleonora
Zuzanna (Susanna),
córka Wawrzyńca 13, 23
- Eichberger Franciszek
(Franciscus) Adam, syn
Wawrzyńca 13, 17–20, 23,
25, 38–42, 46–49, 52

- Eichberger Gotfryd Karol
(Godefridus Carolus),
syn Wawrzyńca, ksiądz
9, 10, 13, 17, 19, 21, 23–48,
51–57, 59–64
- Eichberger Józef (Josephus),
syn Wawrzyńca 13, 17, 23,
25, 33, 37, 38, 47, 49, 52
- Eichberger Józef Andrzej
(Josephus Andreas), syn
Józefa 13
- Eichberger Józef Jan, syn
Józefa 38
- Eichberger Laurentius
(Wawrzyniec) 13, 14–18,
21–23, 25, 26, 33, 37, 48,
49, 52
- Eichberger Marianna Joanna
Nepomucena, córka
Józefa 49
- Eichberger Marianna Józefa,
żona Józefa 33, 37
- Eichberger Marianna, żona
Franciszka 19, 20
- Eichberger Marianna, żona
Wawrzyńca 13, 14, 16, 18,
25, 37
- Eichberger Wacław Michał
(Venceslaus Michael),
syn Wawrzyńca 13, 23
- Eichberger Wawrzyniec
(Laurentius), syn
Wawrzyńca 13, 17
- Eichbergerowa Marianna,
zob. Eichberger
- Marianna, żona
Wawrzyńca
- Eichbergerowie, rodzina 13–
15, 17, 20, 25, 33, 43, 49
- Eichenberger, zob.
Eichberger
- Engelmar (nazwisko
nieznane), kapucyn 32
- Francja 58
- Friedleinowa Karolina
z domu Choroszowicz
20
- Funke Jerzy 33
- Gaj Beata* 51–56, 59
- Gawiński Jan 37
- Gawiński Wojciech, ksiądz
26, 37
- Gay Józef, ksiądz 35
- Gdańsk 53
- Gloger Zygmunt* 39
- Główka Dariusz* 46
- Gogolski Jan, ksiądz 32
- Górny Śląsk 9, 16, 18, 33, 48,
49, 51
- Heiman Anna Katarzyna
(Anna Catharina),
żona Wacława Adama
22
- Heiman (Heimonn,
Heymann) Wacław
Adam (Wenceslaus
Adamus) 14, 22, 23
- Herte Adolf* 24

- Hohenzollern Fryderyk II,
król pruski 33
- Hume David 54
- Inowrocław 52
- Jadwiga Śląska, święta 36
- Jankowiczówna Barbara 19
- Jezioro Nezyderskie 16
- Juchowicz Bartłomiej, ksiądz
20
- Kacprzak Marta M.* 24
- Kadłubek Zbigniew* 57
- Kamiński Maciej 49
- Kathe Heinz* 49
- Katowice 21, 45, 53, 63
- Keckerman Barłomiej 53
- Kin Kasper 22
- Klemens Rzymski, papież,
święty 35, 47
- Komorowski Adam Ignacy,
prymas 40
- Kosmeli Ludwik, ksiądz 20,
32
- Kowalczyk Orbánné Ewa
16
- Kowalski Waldemar* 16, 22
- Kracik Jan* 35
- Kraków (Crackau) 14, 16–19,
22, 27, 28, 32, 35, 38, 39,
41–43, 46–49, 52, 53
- Kriegseisen Wojciech* 24
- Krisch András* 16, 17, 22
- Kroczek Marcin, ksiądz 42
- Królestwo Węgier 15, 16
- Kubieszowski Jan, ksiądz 27
- Kuczewicz Jakub, ksiądz 32
- Kudera Jan* 18, 64
- Kujawy 52
- Kutz (Kuczowic) Jan 33
- Laskiewicz Antoni, lekarz
i profesor 18
- Laskiewicz Franciszek, syn
Wawrzyńca 18
- Laskiewicz Jan Laurenty, syn
Wawrzyńca 18
- Laskiewicz Józef, kupiec
krakowski 18, 19
- Laskiewicz Wawrzyniec,
kupiec krakowski 18
- Laskowicowa (Laskiewicz,
Laskowicz) Marianna 18
- Laskowicz Stanisław, syn
Wojciecha 18
- Laskowicz Wojciech,
mieszczanin z Zatora
18
- Laskowiczowie
(Laskiewiczowie),
rodziny krakowskie 18
- Latosiński Franciszek,
ksiądz 32
- Leopold I Habsburg, cesarz
22
- Lędziny (Lendzin, Lendziny,
Lęcinÿ) 15, 17, 24, 25,
29, 32–40, 42–44, 46,
47

- Lochman Dominik, ksiądz 44
Łubieński Kazimierz, biskup 46
Madaí Jan 32
Madejski Wawrzyniec, ksiądz 32
Małopolska 16, 49
Mamczyńska Katarzyna 19
Mamczyńska Marianna 19
Mamczyński Sebastian 19
Mamczyński Stanisław Sebastian, ksiądz 19
Matuszewicz Marcin, ksiądz 29, 30, 34, 38
Miedźna (Medna) 20, 30, 43
Mikołów 20
Mokre 35
Morawy 10, 17
Müller Antoni, franciszkanin 36
Murawiec Wiesław 40
Musioł Ludwik 22
Mysłowice 36
Myszkowicz Szymon, ksiądz 38, 39, 44
Niedbała (Niedbalik) Jan, ksiądz 32
Niemcy 51
Niemeczek (Nimeczek) Szymon, franciszkanin 36
Noga Zdzisław 19
Nowak-Romanowicz Alina 50
Nysa 33
Ödenburg 15–17, 22, 23
Odrobiński Jerzy, ksiądz 32
Oedenburg, zob. Ödenburg
Olesno 55
Opawa 18
Opole 34, 53
Osiecki Franciszek, ksiądz 20
Oświęcim 32, 36
Pacanów 32
Passonius Marcin, ksiądz 35
Pausz Josef 50
Paweł z Tarsu, święty 58, 60, 61, 71
Peschek Christian August 24
Petricius Joannes, ksiądz 14
Pietrzycki Bartłomiej, ksiądz 35
Pless (Ples), zob. Pszczyna
Plesna, zob. Pszczyna
Podgórski Marek 29
Polak Jerzy 21, 24, 26
Poloczkowa Barbara 14
Polska 11, 52
Possadowski Maurycy Karol, ksiądz 35
Promnitzowie, rodzina hrabiowska 23
Baltazar 22, 25

- Baltazar Erdmann 21, 24,
25
Erdmann II 21, 25
Jan Adam 25, 40
Pszczyna 13, 14, 16, 17, 19–21,
25, 26, 32, 33, 35–38, 47–
49, 52
Pszczynskie wolne państwo
stanowe 21, 24
Pszczynska ziemia 11, 22
Puntz Jan, ksiądz 32
- Rauch Andreas 49, 50
Rechowicz Marian 28
Röschel Johann Baptist 49
Rostropowicz Joanna 53, 54
Rostworowski Emanuel 27
Rott Dariusz 57
Rzadkowicz Tomasz
Franciszek Antoni 26
Rzym 18
- Sącz Nowy (Sąc) 41
Sapek Michał, ksiądz 35
Scarbantia, zob. Sopron
Schaeffer Henryk Wilhelm
Fryderyk 21, 25
Serpilius Georg 49
Siwiec Szymon, ksiądz 35, 41
Śląsk 10, 11, 16, 17, 48, 49, 52,
53, 56, 58, 61
Słowik Jacek 29
Sołtys Angela 29
Sopron 15–17
Sowiński Jan 20
- Sperka Jerzy* 14, 21
Stabik Józef, ksiądz 32
Steblicki Mikołaj, ksiądz 38
Stradom, dzielnica Krakowa
27, 28, 48, 53
Swift Jonathan 54
Sygański Jan 20
Szaniawski Felicjan
Konstanty, biskup 28, 29
Szczepaniak Jan 42, 43
Szkocja 15, 16
Szramek Emil 11
- Taberski (Taborski) Wacław,
ksiądz 35
Tarnowskie Góry 18
Tokarski Stanisław 29
Tomasz (nazwisko
nieznane), dominikanin
32
Toruń 18
Trzebień Tomasz, ksiądz 35
Tync Stanisław 54
- Urban Wacław* 24
Urbanik Maciej, ksiądz 35,
41
Voltaire François-Marie
Arouet 54
- Wadas Jakub, ksiądz 32
Walanus Wojciech 43
Warszawa 18, 40
Węgry 18, 33

Wiedeń	Wrocław 18
Wienczek (Wienczek) Paweł (Paulus) 14, 23	<i>Wyczawski Hieronim</i> <i>Eugeniusz 40</i>
Wiktorinus (nazwisko nieznane), franciszkanin 35	Zając Jan, ksiądz 36 <i>Žalta Anja 24</i>
Wilamowice 32	Załuski Andrzej Stanisław Kostka, biskup 45
Wilamowitz-Moellendorff von Ulrich 52	Zator 18
Wisła Mała 42	Zivier Ezechiel 11
Wolska Agata 42	Zygmuntowicz Stanisław, ksiądz 27
Woytyszkiewicz Wojciech, ksiądz 35	Zyrzina Wojciech, ksiądz 32

Spis ilustracji

1. Akt ślubu Wawrzyńca Eichbergera i Marianny Laskowic (6 VIII 1696), AAKat, KM, sygn. 50/102, Pszczyna. Śluby (1686–1704), k. 153v. Fot. Damian Gruchlik
2. Akt chrztu ks. Gotfryda Karola Eichbergera (18 I 1706), AAKat, KM, sygn. 50/101, Pszczyna. Chrzty (1701–1719), k. 39r. Fot. Damian Gruchlik
3. Pieczęcie i podpisy Wawrzyńca Eichbergera na sprawozdaniach finansowych zamkowego domu opieki w Pszczynie z 14 XI 1716 oraz z 9 XI 1728, AAP, AKP, sygn. VIII 937, k. 102v, 138v. Fot. Roman Koszowski
4. Wpis ks. G.K. Eichbergera informujący o rozpoczęciu pracy w parafii w Bojszowach, AAKat, KM, Bojszowy. Chrzty (1725–1789), sygn. 50/22, k. 27r. Fot. Damian Gruchlik
5. Kamienica Eichbergerowska w Krakowie przy ulicy Floriańskiej 7. Fot. Andrzej Nowakowski
6. Epigram numer 2, AAKat, KM, Bojszowy. Chrzty (1725–1789), sygn. 50/22, k. 39v. Fot. Damian Gruchlik

Zusammenfassung

Untersuchungen über die geistige Formung und die literarischen Werke des katholischen Klerus in Oberschlesien sind eine wahre Seltenheit und dies durchaus nicht wegen der Abneigung der Forscher, sich mit dem schriftlichen Nachlass der damaligen Geistlichkeit aus Oberschlesien zu befassen. Die geringe Zahl von Studien entspricht auch der genauso geringen Zahl von Archivdokumenten, die Anlass zur Forschung geben könnten.

Die Wiederauffindung der lateinischen Epigramme des Pfarrers Gottfried Karl Eichberger (1706–1764) aus Boischow ist eine besonders wertvolle Gelegenheit, sich mit der geistigen und literarischen Kultur der schlesischen Geistlichkeit des 18. Jhts auseinanderzusetzen.

Der Pfarrer Eichberger schrieb seine Gedichte am Rande der Pfarrmetrik aus Boischow auf. Vorrangige Bedeutung hatten für ihn die Eintragungen von Taufen, Trauungen und Begräbnissen der Gemeindemitglieder – seine existenziellen Überlegungen, die er in poetischer Form ausdrückte, waren nur eine bescheidene Randbemerkung.

In der Biografie des Priesters und in seinen Werken widerspiegeln sich nicht nur seine geistlichen Zeitgenossen, sondern auch die vergangenen Generationen von schlesischen Priestern, die sich fließend mehrerer Fremdsprachen bedienten, unter denen jedoch Latein eine besondere Stellung einnahm.

Übersetzung Aleksandra Cierpiz

Dr hab. Halina Dudała (1965), pracuje w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach, od 1997 r. jego dyrektor. Zajmuje się nowożytną historią Śląska, edytorstwem źródeł oraz archiwistyką. Autorka m.in. następujących publikacji:

Edukacja historyczna mieszkańców Górnego Śląska w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku, Warszawa 1998.

Księgi metrykalne w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach. Przewodnik po zespole, Katowice 2013, współautorka.

Clerus decanatus Plesnensis w świetle protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich z lat 1691–1756. Edycja źródłowa, Katowice 2015.

Tajemnice kompaturek. Księga metrykalna z Mszany (1638–1775), red. naukowa H. Dudała, Katowice 2016.

Dr hab. Beata Maria Gaj (1970), profesor nadzwyczajny, dyrektor w Instytucie Filologii Klasycznej i Kulturoznawstwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Jest członkiem najstarszego polskiego towarzystwa naukowego: Polskiego Towarzystwa Filologicznego (sekretarz Koła Opolskiego). Działa także w Polskim Towarzystwie Retorycznym oraz Komisji Historycznoliterackiej PAN Oddział w Katowicach. Współpracuje również z Polskim Towarzystwem Historycznym oraz Wolfson College Cambridge i The Ioannou Centre w Oxford.

Do najważniejszych publikacji naukowych należą m.in.:

Mowy kościelne Fabiana Birkowskiego o świętym Jacku, przekład, Opole 2007.

Tradycje retoryczne na dawnym Śląsku (XVI–XVIII wiek), Katowice–Opole 2007.

Ślązaczka. Pomiędzy rustica grossa i Pallas Silesiae – portret kobiety w literaturze łacińskiego Śląska, Opole 2010.

Iuvenalia poetica. Śląscy poeci łacińscy w przekładzie licealistów, wybór, opracowanie i asysta translacyjna B. Gaj, Strzelce Opolskie – Opole 2014.

Antiquitate imbuti. Uczni dawnych ziem pruskich w badaniach nad starożytnością i epokami późniejszymi, red. B. Gaj, Opole 2014.

Firmicus Maternus. Jak nieświadomi błądzą w wierze, przekład, opracowanie i komentarz B. Gaj, Warszawa 2015.

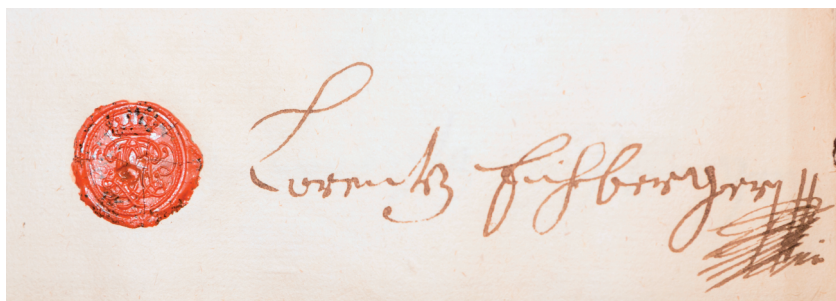
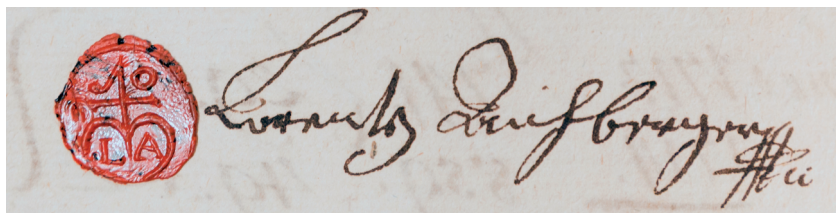
Linguam Latinam cognosco. Poznając język łaciński. Podręcznik do łaciny dla dzieci (etap wczesnoszkolny), opracowanie i redakcja, Warszawa 2016.

+

Die 6. Ego Joannes Petricus Vro.
Plesnensis Matrimonium inter
Laurentium de Eckenburg et Ma-
riannam Laskowicowa de Ple-
sna benedixi, praenissis tribus
denuntiationibz, quarum prima
fuit die 26. Secunda die 27.
Julij tertia die 3. Mensis Augu-
sti. Testes fuerunt Paulus
Wienock et Wenceslaus Grimm
de Civitate Plesna.

78. D. D. J. D. J. Andreas Placinski, Praedicator
S. Rosarii et Vicarius Plebanus Bapt.
Zavit Godefridum Carolum Laurentij
Eichenberger et Marianna Conj.
Leg. Patrini adessant Adamus Her-
man. et Anna Catharina. Jochni
de Civitate Olpna. infra vero
D. S. V. Plebanus.

Pieczenie i podpisy Wawrzyńca Eichbergera na sprawozdaniach finansowych zamkowego domu opieki w Pszczynie z 14 XI 1716 oraz z 9 XI 1728, AAP, AKP, sygn. VIII 937, k. 102v, 138v. Fot. Roman Koszowski

+ 1734.
30 July baptizari Amian
Simonis Poirier, & An
stantia Mariae Gysina
P. C. Georgius Goral et Ana
Anna uxor eius de Bojszow.
Iona Aug. baptizari Lau
rentium Mathias Bezzo
et Sophia P. C. P. P.
Simon Garielowy cum
Agathe Faworska vidua
eius de Bojszowoy Rii

October
2da die 9. Josephi
Heliiq. Abbasiteri Anna
si Seminarij baptiza
vid. filium Pasi ni nun
Jacobi Utrava et Bes
bara P. C. P. C. Paul
Jois Gaturzka cum Maria
uore de Bojszowoy uxor.

Ego Fredericus Gbulla
Parochy Miszaensis
Commandarius Bojszowoy
baptizari Hedvigem Fran
cisi Gste. et Hedvigis C. C.
P. C. Andreas Urbanek
et Helena uxor eius de Bojsz
zowoy 27 die 1734.

28 die baptizari Hedvigem
Terefion Clementis
Strideyck. et Macanas
C. C. P. C. Adalbert
Jahly et uxor ejus Maria
eius de Bojszowoy.

1734. 27
28 die baptizari Michaelen
Thoma Jan et Hedvigis
C. C. P. C. Georgius Maria
et Maria uxor eius de
Bojszowoy Fredericy
Cybulla Parochy Miszaen
si et Commandary P. C.

Ego Fredericus Eichberger
Scoltram Eius Bojszowoy
nupti Aug. 1734. de
25 Novemb. P. C. P. C.
et spontaneam Religionem
et Normensium Beneficij
secularem Scholam
et Annam P. C. P. C.
Frederici Cybulla. P. C.
ad ad meam et filiam marium
nisi commiseram eximius
salutem. Immaculatae Genitricis
Virginis Dei para fecit
interclus et P. C. P. C.
Regis P. C. P. C. P. C.
instaurata Eius procurer
pia protectio.

Januari 1734

October
26 die Ego Fredericus Eich
berger Nuptus Bojszowoy
suo baptizari spontaneam
Melchioris Thomalla et
Marianne C. C. P. C. Patrim
eant Paulus Dutsch et
Catharina consors ejus
omnes de Bojszowoy

Kamienica Eichbergerowska w Krakowie przy ulicy Floriańskiej 7.
Fot. Andrzej Nowakowski

Da o' d'elme Pastor, et vere zelator hunc ut. h. reu. p. m.
innocentia candorem per sanctorum scripturas
in vita m' d'elme ne mortalit' m' d'elme delucentia
q' d'elme veri pro fragilitate humana hunc in m' d'elme
candorem d'elme hunc exaligerit, d'elme per paciten-
tiam veram restit ut hunc a se habeant. Mihi vero
indigno, p' d'elme hunc pro p' d'elme hunc pro p' d'elme hunc
cordia plena Genitricis tuae supplicet et p' d'elme
om.

Incipit.

ANNO 1743.

Januarii.

Incipit.

TOWARZYSTWO AUTORÓW I WYDAWCÓW
PRAC NAUKOWYCH
UNIVERSITAS

REDAKCJA

ul. Sławkowska 17, 31-016 Kraków
tel./fax 12 423 26 05 / 12 423 26 14 / 12 423 26 28
www.universitas.com.pl

DYSTRYBUCJA oraz KSIĘGARNIA WYSYŁKOWA

ul. Żmujdzka 6B, 31-426 Kraków
ksiegarnia@universitas.com.pl
tel. 12 413 91 36 / 12 418 23 75
fax 12 413 91 25

DRUK NA ŻYCZENIE

Zależy Państwu na książce, która nie jest już dostępna
w wersji papierowej? Wydrukujemy ją specjalnie dla Państwa.
Kontakt: ksiazki@universitas.com.pl

ZAMÓW NASZ BEZPŁATNY KATALOG I NEWSLETTER

tel. 12 423 26 05 / 12 418 23 75

www.universitas.com.pl

www.facebook.com/Wydawnictwo.Universitas